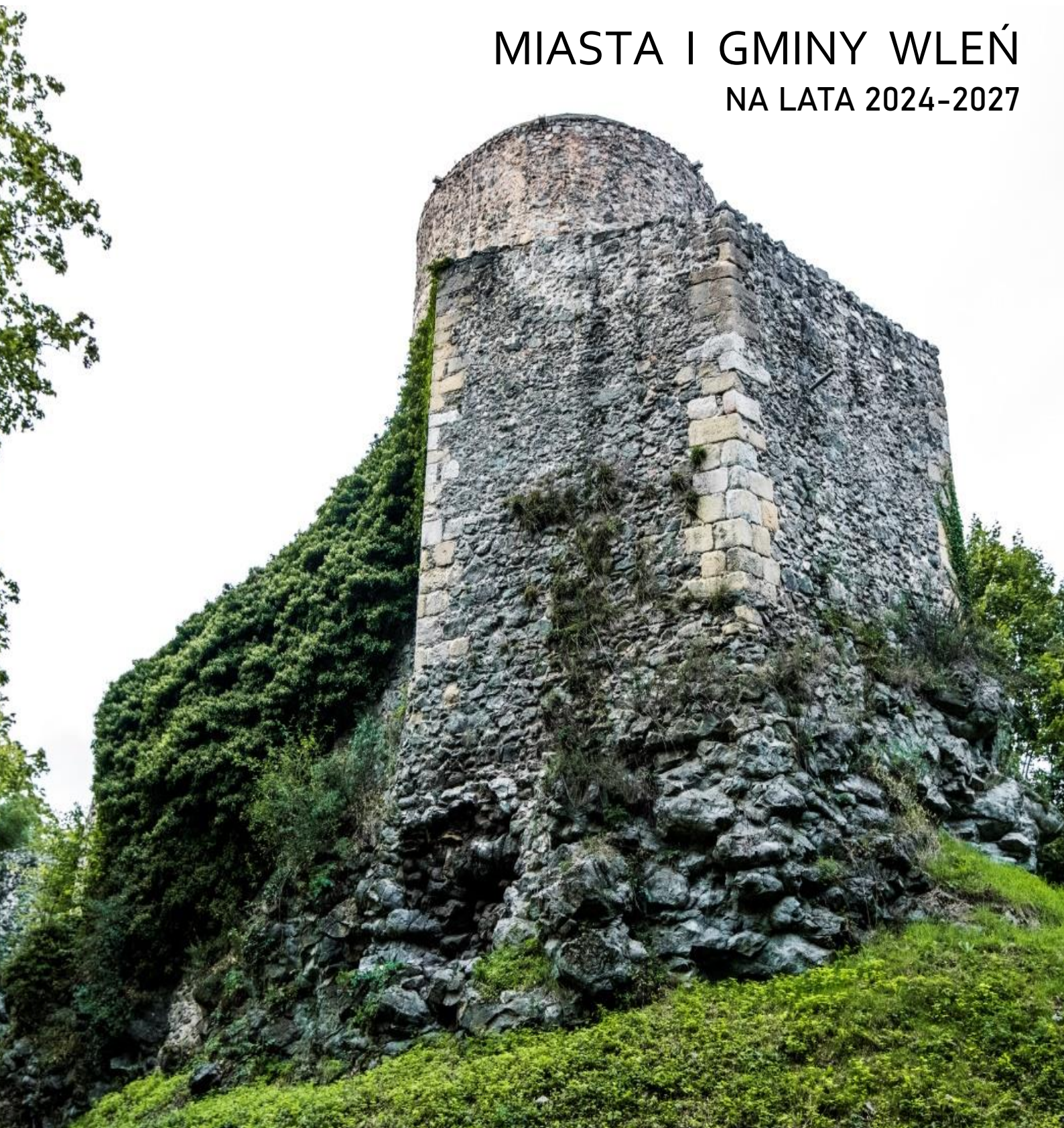

PROGRAM OPIEKI NAD ZABYTKAMI MIASTA I GMINY WLEŃ NA LATA 2024-2027

Jednostka autorska opracowania:

Fundacja Karkonoska
ul. Nowowiejska 3
58-500 Jelenia Góra
www.fundajakarkonoska.pl

Autorzy opracowania:

mgr inż. arch. Janusz Korzeń
(koordynacja prac)
dr inż. arch. kraj. Monika Brodzka
mgr hist. sztuki Krzysztof Korzeń

TREŚĆ

1. Wprowadzenie	3
2. Podstawy prawne opracowania Programu	4
3. Uwarunkowania zewnętrzne ochrony dziedzictwa kulturowego w gminie	7
3.1. Strategiczne cele polityki państwa w zakresie ochrony zabytków i opieki nad zabytkami	7
3.1.1. Krajowy program ochrony zabytków i opieki nad zabytkami na lata 2023-2026	7
3.1.2. Strategia na rzecz Odpowiedzialnego Rozwoju do roku 2020 z perspektywą do 2030 r.	7
3.2. Wybrane ustalenia dokumentów dla województwa dolnośląskiego, aglomeracji jeleniogórskiej i powiatu lwóweckiego	8
3.2.1. Program opieki nad zabytkami województwa dolnośląskiego na lata 2021-2024	8
3.2.2. Strategia Rozwoju Województwa Dolnośląskiego 2030	9
3.2.3. Plan Zagospodarowania Przestrzennego Województwa Dolnośląskiego	9
3.2.4. Rekomendacje dla planowania rozwoju w Górskim Obszarze Funkcjonalnym	10
3.2.5. Strategia Rozwoju Sudety 2030	11
3.2.6. Strategia Zintegrowanych Inwestycji Terytorialnych Aglomeracji Jeleniogórskiej na l. 2022-2029	11
3.2.7. Projekt planu ochrony Parku Krajobrazowego Doliny Bobru	11
4. Uwarunkowania wewnętrzne ochrony dziedzictwa kulturowego w gminie	13
4.1. Wybrane ustalenia strategii rozwoju gminy i innych programów	13
4.1.1. Wybrane ustalenia Strategii rozwoju Miasta i Gminy Wleń	13
4.1.2. Lokalny Program Rewitalizacji Miasta i Gminy Wleń	14
4.1.3. Gminna Ewidencja Zabytków	15
4.2. Wybrane ustalenia studium uwarunkowań i kierunków zagospodarowania przestrzennego oraz planów miejscowych	15
4.2.1. Wybrane ustalenia studium uwarunkowań i kierunków zagospodarowania przestrzennego gminy	15
4.2.2. Wybrane ustalenia miejscowego planu zagospodarowania przestrzennego	16
5. Charakterystyka zasobów i analiza stanu dziedzictwa i krajobrazu kulturowego gminy	17
5.1. Zarys historii gminy i jej otoczenia	17
5.2. Krajobraz kulturowy i przyrodniczy oraz formy ich ochrony	18
5.3. Zabytki nieruchome	19
5.4. Zabytki archeologiczne	19
5.5. Dziedzictwo niematerialne, w tym miejsca pamięci	19
5.6. Zabytki wpisane do rejestru zabytków oraz zabytki wpisane do ewidencji zabytków	20
5.7. Zabytki o najwyższym znaczeniu dla gminy i regionu	21
5.8. Zabytki zagrożone dalszą destrukcją lub zniszczeniem	22
5.9. Zabytki pozostające w zarządzie gminy	22
5.10. Ogólna ocena stanu dziedzictwa kulturowego gminy i zabytków na jej terenie	22
6. Założenia dla Programu opieki nad zabytkami	23
6.1. Priorytety Programu	23
6.2. Cele i kierunki oraz zadania i instrumenty realizacyjne	23
7. Zasady oceny realizacji Programu oraz metody monitoringu	25
8. Źródła finansowania zadań z zakresu ochrony zabytków przez gminę	25
9. Literatura	26
10. Aneksy	
10.1. Zestawienie zabytków ruchomych, ujętych w Gminnej Ewidencji	28
10.2. Zestawienie obszarów objętych ochroną przyrody i krajobrazu	48

1. Wprowadzenie

Program opieki nad zabytkami miasta i gminy Wleń jest podstawowym dokumentem dla inicjowania, wspierania i koordynowania zadań w zakresie opieki i ochrony zabytków i krajobrazu kulturowego, a także upowszechniania i promowania dziedzictwa kulturowego na ww. obszarze. Ponadto rolą niniejszego opracowania jest poszerzanie wiedzy mieszkańców o walorach dziedzictwa kulturowego gminy, wzmocnienie ich tożsamości oraz zwrócenie uwagi na potrzebę zachowania tych wartości dla kolejnych pokoleń. Będzie to miało istotny wpływ na zwiększenie potencjału gminy poprzez integrację społeczności lokalnej wokół problematyki ochrony wspólnego dziedzictwa.

Przyjęte w *Programie Cele i kierunki oraz zadania i instrumenty realizacyjne* wiążą się z ustaleniami przyjętymi dla ukierunkowania rozwoju gminy w *Strategii rozwoju*¹, a także w *Studium uwarunkowań i kierunków zagospodarowania przestrzennego*², zaś jego głównymi celami, zgodnie z przepisami art. 87 ust. 2 *ustawy o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami*³ są:

- 1) uwzględnianie uwarunkowań ochrony zabytków, w tym krajobrazu kulturowego i dziedzictwa archeologicznego, łącznie z uwarunkowaniami ochrony przyrody i równowagi ekologicznej;
- 2) zahamowanie procesów degradacji zabytków i doprowadzenie do poprawy stanu ich zachowania;
- 3) wyeksponowanie poszczególnych zabytków oraz walorów krajobrazu kulturowego;
- 4) podejmowanie działań zwiększających atrakcyjność zabytków dla potrzeb społecznych, turystycznych i edukacyjnych oraz wspieranie inicjatyw sprzyjających wzrostowi środków finansowych na opiekę nad zabytkami;
- 5) określenie warunków współpracy z właścicielami zabytków, eliminujących sytuacje konfliktowe związane z wykorzystaniem tych zabytków;
- 6) podejmowanie przedsięwzięć umożliwiających tworzenie miejsc pracy związanych z opieką nad zabytkami.

Realizacja wskazanych wyżej celów wiąże się z zadaniami własnymi gminy, jakie wynikają z art. 7 ust. 1 pkt 9 *ustawy o samorządzie gminnym*⁴ w zakresie spraw dotyczących ochrony zabytków i opieki nad zabytkami. Powinna ona, przy uwzględnieniu zasad zrównoważonego rozwoju i ładu przestrzennego, prowadzić do poprawy stanu zachowania zabytków na terenie gminy, których unikatowość i mnogość wyróżniają ją zarówno w skali regionu, jak i całego kraju, a także do wyeksponowania walorów krajobrazu kulturowego oraz lepszego wykorzystania zabytków na potrzeby społeczne, gospodarcze i edukacyjne. Wdrożenie *Programu* powinno być prowadzone w partnerskiej współpracy władz samorządowych z właścicielami i użytkownikami obiektów zabytkowych, organizacjami pozarządowymi i społecznościami lokalnymi.

Program składa się z części diagnostycznej - obejmującej podstawy prawne opracowania, uwarunkowania zewnętrzne i wewnętrzne ochrony dziedzictwa kulturowego w gminie, charakterystykę jej zasobów⁵, analizę stanu dziedzictwa i krajobrazu kulturowego wraz z ich oceną oraz części programowej - obejmującej założenia i priorytety *Programu*, cele i kierunki, zadania i instrumenty realizacyjne, zasady oceny ich realizacji, monitoringu oraz wskazanie źródeł finansowania. Po uzyskaniu opinii Wojewódzkiego Konserwatora Zabytków *Program* został przyjęty przez Radę Miasta i Gminy i będzie sukcesywnie wdrażany, z opracowywaniem co dwa lata sprawozdania Burmistrza z jego realizacji. Podstawą niniejszego opracowania jest umowa nr 18/2023 z 2 lutego 2023 r., zawarta pomiędzy Gminą Wleń a Fundacją Karkonoską z Jeleniej Góry, w której ustalono szczegółowy zakres prac.

¹ Uchwała nr 86/XV.16 Rady M. i Gm. Wleń z dnia 28 stycznia 2016 r. ws. przyjęcia strategii rozwoju M. i Gm. Wleń na l. 2015-2022

² Uchwała nr 204/XXXII/17 Rady M. i Gm. Wleń z dnia 1 czerwca 2017 r. ww. studium uwarunkowań i kierunków zagospodarowania przestrzennego M. i Gm. Wleń

³ Ustawa z dnia 23 lipca 2003 r. o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami, tekst ujedn., Dz. U. z 2023 r. poz. 951, 1688, 1904

⁴ Ustawa z dnia 8 marca 1990 r. o samorządzie gminnym, tekst ujedn., Dz. U. z 2023 r. poz. 40, 572, 1463, 1688

⁵ Podstawą do tej charakterystyki jest m.in. *Gminna Ewidencja Zabytków*, Fundacja Karkonoska, Jelenia Góra 2024

2. Podstawy prawne opracowania *Programu*

Podstawą prawną opracowania *Programu* są przepisy wspomnianej ustawy o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami, w której w art. 87 ust. 1 zobowiązuje do sporządzania takich dokumentów na szczeblu wojewódzkim, powiatowym oraz gminnym. *Program* został opracowany z 4-letnią perspektywą oraz obowiązkiem sporządzania przez Zarząd Gminy sprawozdań z jego realizacji co dwa lata i przedstawienia ich Radzie Gminy.

Ochrona zabytków stanowi konstytucyjny obowiązek państwa i każdego obywatela, co określone zostało w art. 5 i 6 ust. 1 *Konstytucji Rzeczypospolitej Polskiej*⁶ o następującym brzmieniu: *Rzeczpospolita Polska (...) strzeże dziedzictwa narodowego oraz zapewnia ochronę środowiska, kierując się zasadą zrównoważonego rozwoju, oraz że stwarza warunki upowszechniania i równego dostępu do dóbr kultury, będącej źródłem tożsamości narodu polskiego, jego trwania i rozwoju.*

Rozwinięcie tych ogólnych regulacji ma miejsce w ustawie o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami i dostosowanych do zasad obowiązujących w Unii Europejskiej. Przy opracowaniu niniejszego *Programu* uwzględnione zostały przepisy ww. ustawy, odnoszące się m.in. do takich pojęć, jak:

- 1) *formy ochrony zabytków*⁷;
- 2) *zabytek, zabytek nieruchomy, zabytek ruchomy i zabytek archeologiczny*⁸;
- 3) *historyczny układ urbanistyczny lub ruralistyczny i historyczny zespół budowlany*⁹;
- 4) *krajobraz kulturowy i otoczenie zabytku*¹⁰.

W związku ze szczególnym znaczeniem definicji zasadniczych pojęć, tj. *ochrony zabytków i opieki nad zabytkami* dla merytorycznego zakresu *Programu* – przytacza się je zgodnie z art. 4 omawianej ustawy w pełnym brzmieniu poniżej:

- 1) *ochrona zabytków polega, w szczególności, na podejmowaniu przez organy administracji publicznej działań mających na celu:*
 - *zapewnienie warunków prawnych, organizacyjnych i finansowych umożliwiających trwałe zachowanie zabytków oraz ich zagospodarowanie i utrzymanie;*

⁶ *Konstytucja Rzeczypospolitej Polskiej*, Dz.U. z 1997 r. nr 78, poz. 483

⁷ Formami ochrony zabytków zgodnie z art. 7 ustawy o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami są:

- wpis do rejestru zabytków,
- wpis na Listę Skarbów Dziedzictwa,
- uznanie za Pomnik Historii,
- utworzenie parku kulturowego,
- ustalenia ochrony w miejscowym planie zagospodarowania przestrzennego, albo w decyzji o ustaleniu lokalizacji inwestycji celu publicznego, decyzji o warunkach zabudowy (...).

⁸ Zgodnie z definicjami przyjętym w art. 3 pkt 1-4 ustawy o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami:

- *zabytek (to) nieruchomość lub rzecz ruchoma, ich części lub zespoły, będące dziełem człowieka lub związane z jego działalnością i stanowiące świadectwo minionej epoki bądź zdarzenia, których zachowanie leży w interesie społecznym ze względu na posiadaną wartość historyczną, artystyczną lub naukową;*
- *zabytek nieruchomy (to) nieruchomość, jej część lub zespół nieruchomości, o których mowa w ww. pkt;*
- *zabytek ruchomy (to) rzecz ruchomą, jej część lub zespół rzeczy ruchomych, o których mowa w ww. pkt;*
- *zabytek archeologiczny (to) zabytek nieruchomy, będący powierzchnią, podziemną lub podwodną pozostałością egzystencji i działalności człowieka, złożoną z nawarstwień kulturowych i znajdujących się w nich wytworów bądź ich śladów albo zabytek ruchomy, będący tym wytworem.*

⁹ Zgodnie z definicjami przyjętym w art. 3 pkt 12-13 ustawy o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami :

- *historyczny układ urbanistyczny lub ruralistyczny (to) przestrzenne założenie miejskie lub wiejskie, zawierające zespoły budowlane, pojedyncze budynki i formy zaprojektowanej zieleni, rozmieszczone w układzie historycznych podziałów własnościowych i funkcjonalnych, w tym ulic lub sieci dróg;*
- *historyczny zespół budowlany (to) powiązana przestrzennie grupa budynków, wyodrębniona ze względu na formę architektoniczną, styl, zastosowane materiały, funkcję, czas powstania lub związek z wydarzeniami historycznymi.*

¹⁰ Zgodnie z definicjami przyjętym w art. 3 pkt 14-15 ustawy o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami:

- *krajobraz kulturowy (to) postrzegana przez ludzi przestrzeń, zawierająca elementy przyrodnicze i wytwory cywilizacji, historycznie ukształtowana w wyniku działania czynników naturalnych i działalności człowieka;*
- *otoczenie – teren wokół lub przy zabytku wyznaczony w decyzji o wpisie tego terenu do rejestru zabytków w celu ochrony wartości widokowych zabytku oraz jego ochrony przed szkodliwym oddziaływaniem czynników zewnętrznych.*

- zapobieganie zagrożeniom mogącym spowodować uszczerbek dla wartości zabytków;
 - udaremnianie niszczenia i niewłaściwego korzystania z zabytków;
 - przeciwdziałanie kradzieży, zaginięciu lub nielegalnemu wywozowi zabytków zagranicę;
 - kontrolę stanu zachowania i przeznaczenia zabytków;
 - uwzględnianie zadań w planowaniu i zagospodarowaniu przestrzennym oraz kształtowaniu środowiska;
- 2) opieka nad zabytkami sprawowana jest przez jego właściciela lub posiadacza i polega, w szczególności, na zapewnieniu warunków:
- naukowego badania i dokumentowania zabytku;
 - prowadzenia prac konserwatorskich, restauratorskich i robót budowlanych przy zabytku;
 - zabezpieczenia i utrzymania zabytku oraz jego otoczenia w jak najlepszym stanie;
 - korzystania z zabytku w sposób zapewniający trwałe zachowanie jego wartości;
 - popularyzowania i upowszechniania wiedzy o zabytku oraz o jego znaczeniu dla historii kultury.

Istotne przepisy ustawy o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami dotyczą realizacji zadań wynikających z pojęć przytoczonych powyżej i nakładają w art. 23 na wójtów, burmistrzów i prezydentów miast obowiązek prowadzenia gminnej ewidencji zabytków w formie zbioru kart adresowych zabytków nieruchomości z terenu gminy¹¹. Zgodnie z brzmieniem art. 21 ewidencja zabytków jest podstawą do sporządzania programów opieki nad zabytkami przez województwa, powiaty i gminy.

Bardzo ważne regulacje, zawarte w art. 18 ww. ustawy, dotyczą relacji przepisów o ochronie zabytków z przepisami dla planowania rozwoju i planowania przestrzennego, które zostały znacznie zmienione w lipcu 2023 r. m.in. poprzez wprowadzenie nowych instrumentów, w tym planu ogólnego¹². Wg ww. regulacji ochronę zabytków i opiekę nad zabytkami uwzględnia się przy określaniu ustaleń strategii rozwoju województw, planów zagospodarowania przestrzennego województw, (...) analiz i studiów z zakresu zagospodarowania przestrzennego powiatu, strategii rozwoju gmin, strategii rozwoju ponadlokalnego, planów ogólnych gmin, miejscowych planów zagospodarowania przestrzennego, miejscowych planów odbudowy albo decyzji o ustaleniu lokalizacji inwestycji celu publicznego, decyzji o warunkach zabudowy. Przy określaniu ustaleń ww. dokumentów:

- 1) uwzględnia się krajowy program ochrony zabytków i opieki nad zabytkami;
- 2) określa się rozwiązania niezbędne do zapobiegania zagrożeniom dla zabytków, zapewnienia im ochrony przy realizacji inwestycji oraz przywracania zabytków do jak najlepszego stanu;
- 3) ustala się przeznaczenie i zasady zagospodarowania terenu uwzględniające opiekę nad zabytkami.

Istotne dla praktyki prowadzenia działań dla ochrony zabytków w gminie są ponadto przepisy ustawy o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami, dopuszczające w art. 81 możliwość udzielenia przez organ stanowiący gminy dotacji na prace konserwatorskie, restauratorskie lub roboty budowlane przy zabytku wpisanym do rejestru lub znajdującym się w gminnej ewidencji zabytków, na zasadach określonych w podjętej przez ten organ uchwale, zaś zakres prac, objętych dotacją, wskazany jest w art. 76 i 77. Zgodnie z art. 50 ust. 3 i 4 ustawy w przypadku wystąpienia zagrożenia dla zabytku nieruchomego wpisanego do rejestru, polegającego na możliwości jego zniszczenia lub uszkodzenia, starosta na wniosek wojewódzkiego konserwatora zabytków, może wydać decyzję o zabezpieczeniu tego zabytku w formie ustanowienia czasowego zajęcia do czasu usunięcia zagrożenia. Gdy nie jest możliwe usunięcie zagrożenia, zabytek nieruchomy może być na wniosek wojewódzkiego konserwatora zabytków wywłaszczony przez starostę na rzecz Skarbu Państwa lub gminy właściwej (...), w trybie i na zasadach przewidzianych w przepisach o gospodarce nieruchomościami.

Ważne regulacje, służące aktywizacji zaangażowania mieszkańców w czynną ochronę zabytków zawierają art. 103-105 ustawy o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami. Dotyczą one ustanawiania społecznych opiekunów zabytków na wniosek wojewódzkiego konserwatora z wydaniem stosownej legitymacji przez starostę dla osoby fizycznej lub zaświadczenia osobie prawnej, cofania ww. ustanawiania, a także prowadzenia listy społecznych opiekunów zabytków.

¹¹ Zgodnie z przepisami art. 22 ust. 5 ustawy o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami w gminnej ewidencji zabytków powinny być ujęte:

- 1) zabytki nieruchome wpisane do rejestru;
- 2) inne zabytki nieruchome znajdujące się w wojewódzkiej ewidencji zabytków.

Z dniem 18 maja 2023 r. utracił moc przepis ujęty w pkt.3 i obejmujący także inne zabytki nieruchome wyznaczone przez wójta (burmistrza, prezydenta miasta) w porozumieniu z wojewódzkim konserwatorem zabytków, w zakresie, w jakim ogranicza prawo własności nieruchomości przez dopuszczenie ujęcia nieruchomości jako zabytku nieruchomego w gminnej ewidencji zabytków, bez zapewnienia właścicielowi gwarancji ochrony prawnej przed dokonaniem takiego ograniczenia, na podstawie wyroku TK z dnia 11 maja 2023 r. sygn. akt P12/18 (Dz. U. poz. 951)

¹² Ustawa z dnia 27 marca 2003 r. o planowaniu i zagospodarowaniu przestrzennym, tekst ujedn. Dz. U. z 2023 roku poz. 977, 1506, 1597, 1688, 1890, 2029, 2739

W ramach realizacji zadań z dziedziny ochrony zabytków stosowane są także szczegółowe regulacje, zawarte w szeregu Rozporządzeń Ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego, w tym m.in. dotyczących:

- 1) *prowadzenia prac konserwatorskich, prac restauratorskich i badań konserwatorskich przy zabytku wpisanym do rejestru zabytków albo na Listę Skarbów Dziedzictwa oraz robót budowlanych, badań architektonicznych i innych działań przy zabytku wpisanym do rejestru zabytków, a także badań archeologicznych i poszukiwań zabytków*¹³;
- 2) *wzoru znaku informacyjnego umieszczonego na zabytkach nieruchomych wpisanych do rejestru zabytków*¹⁴;
- 3) *prowadzenia rejestru zabytków, krajowej, wojewódzkiej i gminnej ewidencji zabytków oraz krajowego wykazu zabytków skradzionych lub wywiezionych za granicę niezgodnie z prawem*¹⁵;
- 4) *organizacji wojewódzkich urzędów ochrony zabytków*¹⁶;
- 5) *dotacji celowej na prace konserwatorskie lub restauratorskie przy zabytku (...) wpisanym do rejestru zabytków*¹⁷;
- 6) *dotacji na badania archeologiczne*¹⁸.

Przy realizacji omawianych zadań stosuje się ponadto przepisy szeregu innych ustaw, w tym m.in. takich jak :

- 1) *ustawa z dnia 27 marca 2003 r. o planowaniu i zagospodarowaniu przestrzennym*¹⁹;
- 2) *ustawa z dnia 7 lipca 1994 r. Prawo budowlane*²⁰;
- 3) *ustawa z dnia 27 kwietnia 2001 r. Prawo ochrony środowiska*²¹;
- 4) *ustawa z dnia 16 kwietnia 2004 r. o ochronie przyrody*²²;
- 5) *ustawa z dnia 21 sierpnia 1997 r. o gospodarce nieruchomościami*²³;
- 6) *ustawa z dnia 21 listopada 1996 r. o muzeach*²⁴;
- 7) *ustawa z dnia 27 czerwca 1997 r. o bibliotekach*²⁵;
- 8) *ustawa z dnia 14 lipca 1983 r. o narodowym zasobie archiwalnym i archiwach*²⁶;
- 9) *ustawa z dnia 18 grudnia 1998 r. o Instytucie Pamięci Narodowej (...)*²⁷;
- 10) *ustawa z dnia 28 marca 1933 r. o grobach i cmentarzach wojennych*²⁸.

¹³ Rozporządzenie MKiDN z dnia 2 sierpnia 2018 r., Dz.U. z 2018 r. poz. 1609 ze zm.

¹⁴ Rozporządzenie MK z dnia 9 lutego 2004 r., Dz. U. z 2004 roku Nr 30, poz. 259

¹⁵ Rozporządzenie MKiDN z dnia 26 maja 2011 r., Dz.U. z 2011 r. Nr 113, poz. 661 ze zm.

¹⁶ Rozporządzenie MK z dnia 9 kwietnia 2004 r., Dz. U. z 2004 r. Nr 75, poz. 706

¹⁷ Rozporządzenie MKiDN z dnia 16 sierpnia 2017 r., Dz.U. z 2017 r. poz. 1674

¹⁸ Rozporządzenie MKiDN z dnia 10 stycznia 2014 r., Dz. U. z 2014 r. poz. 110

¹⁹ Op.cit. przypis 12

²⁰ Ustawa z dnia 7 lipca 1994 r. Prawo budowlane, Dz. U. z 2023 r. poz. 682

²¹ Ustawa z dnia 27 kwietnia 2001 r. Prawo ochrony środowiska, Dz. U. z 2022 r. poz. 2556

²² Ustawa z dnia 16 kwietnia 2004 r. o ochronie przyrody, Dz. U. z 2023 r. poz. 1336, 1688, 1890

²³ Ustawa z dnia z dnia 21 sierpnia 1997 r. o gospodarce nieruchomościami, Dz. U. z 2023 r. poz. 344

²⁴ Ustawa z dnia 21 listopada 1996 r. o muzeach, Dz. U. z 2022 r., poz. 385

²⁵ Ustawa z dnia 27 czerwca 1997 r. o bibliotekach, Dz. U. z 2022 r. poz. 2393

²⁶ Ustawa z dnia 14 lipca 1983 r. o narodowym zasobie archiwalnym i archiwach, Dz. U. z 2020 r. poz. 164

²⁷ Ustawa z dnia 18 grudnia 1998 r. o Instytucie Pamięci Narodowej – Komisji Ścigania Zbrodni przeciwko Narodowi Polskiemu, Dz. U. z 2023 r. poz. 102

²⁸ Ustawa z dnia 28 marca 1933 r. o grobach i cmentarzach wojennych, Dz. U. z 2018 r. poz. 2337

3. Uwarunkowania zewnętrzne ochrony dziedzictwa kulturowego w gminie

3.1. Strategiczne cele polityki państwa w zakresie ochrony zabytków i opieki nad zabytkami

Przy opracowaniu *Programu* wykorzystane zostały wybrane rekomendacje dla kształtowania polityki państwa w zakresie ochrony zabytków i opieki nad zabytkami, w dostosowane do uwarunkowań rozwojowych gminy. Wskazuje się je poniżej w syntetycznym ujęciu przy omówieniu podstawowych dokumentów, jakie zostały opracowane w ww. zakresie.

3.1.1. Krajowy program ochrony zabytków i opieki nad zabytkami na lata 2023-2026²⁹

Krajowy program jest strategicznym dokumentem o randze krajowej, uchwalanym na okres czteroletni przez Radę Ministrów na wniosek ministra właściwego do spraw kultury i ochrony dziedzictwa narodowego. Dokument ten definiuje cele i zadania administracji rządowej oraz podległych jej służb i instytucji w zakresie ochrony zabytków i opieki nad zabytkami wraz ze szczegółowym wskazaniem kierunków działań i zadań w tym zakresie oraz warunków i sposobu ich finansowania.

Głównym celem *Krajowego programu* jest zwiększenie odporności zasobu zabytkowego w Polsce, czemu ma służyć realizacja następujących trzech celów szczegółowych, dotyczących:

- 1) weryfikacji wybranego zasobu zabytków i wzmocnienie narzędzi ochrony dziedzictwa o wyjątkowej wartości;
- 2) wzmocnienia potencjału organizacyjnego systemu ochrony zabytków;
- 3) roli zabytków w zrównoważonym rozwoju (edukacji i partycypacji).

Wśród kierunków związanych z realizacją ww. celów, które mogą być inspirujące dla wskazania kierunków i zadań możliwych do wdrażania w gminach, wskazać można na:

- 1) w ramach pierwszego z ww. celów m.in. podnoszenie wiedzy o wybranych grupach zasobu zabytkowego kraju, a w tym i gmin oraz ochrona zabytków i zarządzanie zabytkami o wyjątkowej wartości;
- 2) w ramach drugiego z ww. celów m.in. cyfryzację procesów administracyjnych w postaci cyfryzacji procesu inwestycyjno-budowlanego w zakresie ochrony zabytków;
- 3) w ramach trzeciego z ww. celów m.in. upowszechnianie tradycyjnych, neutralnych dla środowiska, metod i technik rzemieślniczych, organizowanie warsztatów konserwatorskich – praktyk prac konserwatorskich oraz wzmacnianie kompetencji zawodów rzemieślniczych, a także edukacja i podnoszenia świadomości społecznej wartości dziedzictwa kulturowego z włączeniem edukacji ochrony zabytków do programów nauczania w szkołach.

3.1.2. Strategia na rzecz Odpowiedzialnego Rozwoju do roku 2020 z perspektywą do 2030 r.³⁰

W Strategii na rzecz Odpowiedzialnego Rozwoju, która nadal jest jedynym dokumentem ukierunkowanym przede wszystkim na wskazanie kierunków działań i zadań w średnio- i długofalowej polityce gospodarczej państwa³¹,

²⁹ Krajowy programu ochrony zabytków i opieki nad zabytkami na lata 2023-2027, Uchwała RM nr 242 z 8 grudnia 2023 r., M.P. z 28 grudnia 2023 r. poz.1470

³⁰ Strategia na rzecz Odpowiedzialnego Rozwoju do roku 2020 (z perspektywą do 2030 r.), Uchwała Nr 8 Rady Ministrów z dnia 14 lutego 2017 r., M. P. z 2017 r. poz. 260

³¹ W 2022 r. rozpoczęto prace nad opracowaniem Koncepcji Rozwoju Kraju 2050, która ma zastąpić ww. Strategię, prowadzone w Ministerstwie Funduszy i Polityki Regionalnej.

można przytoczyć nieliczne rekomendacje, jakie mogłyby być wykorzystane w ramach realizacji celów przyjętych dla niniejszego *Programu* i dotyczących ochrony zabytków i opieki nad zabytkami. Wymienić wśród nich należy m.in. zalecenia, ujęte w ramach takich zadań, jak:

- 1) *aktywne gospodarczo i przyjazne mieszkańcom miasta – wspieranie realizacji zintegrowanych działań rewitalizacyjnych na podstawie programów rewitalizacji ukierunkowanych na przekształcenie obszarów zdegradowanych;*
- 2) *rozwój obszarów wiejskich – udoskonalenie realizacji zintegrowanych działań rewitalizacyjnych, realizowanych na podstawie programów rewitalizacji i ukierunkowanych na wsparcie obszarów zdegradowanych.*

Trudno znaleźć podobne rekomendacje w innych, krajowych strategiach działowych, takich jak np. *Narodowa Strategia Rozwoju Kultury na lata 2004-2020*³², czy *Strategia Rozwoju Kapitału Społecznego*³³. Znajdują się w nich jedynie, ujęte w bardzo zgeneralizowany sposób, rekomendacje dla ochrony dziedzictwa kulturowego oraz ochrony i opieki nad zabytkami, trudne do doprecyzowania przy opracowaniu niniejszego *Programu*.

3.2. Wybrane ustalenia dokumentów dla województwa dolnośląskiego, aglomeracji jeleniogórskiej i powiatu lwóweckiego

Przy sporządzeniu *Programu* uwzględnione zostały wybrane rekomendacje dla kształtowania polityki rozwoju, realizowanej przez samorząd województwa dolnośląskiego, liderów obszaru aglomeracji jeleniogórskiej, samorząd powiatu lwóweckiego oraz w sferze ochrony przyrody i krajobrazu – przez Dolnośląski Zespół Parków Krajobrazowych w zakresie ochrony zabytków i opieki nad zabytkami, zawarte w dokumentach służących ukierunkowania tej polityki na ww. poziomach zarządzania. Wskazuje się je poniżej w syntetycznym ujęciu, nawiązującym do przyjętych celów niniejszego opracowania.

3.2.1. Program opieki nad zabytkami województwa dolnośląskiego na lata 2021-2024³⁴

Omawiany dokument stanowi podstawowy instrument dla kształtowania długookresowej polityki w zakresie ochrony i opieki nad zabytkami przez samorząd województwa dolnośląskiego i jest opracowaniem wdrożeniowym dla *Strategii Rozwoju województwa Dolnośląskiego 2030*³⁵. Określono w nim warunki organizacyjne i finansowe dla realizacji zadań w ww. zakresie, w tym dla jednostek samorządu terytorialnego, właścicieli i użytkowników obiektów zabytkowych oraz wszystkich zainteresowanych sferą ochrony i opieki zabytków.

Za cel strategiczny uznano w Programie *zachowanie i zrównoważone wykorzystanie zasobów dziedzictwa kulturowego dla wzmocnienia tożsamości Dolnego Śląska*, a wynikające z niego dwa cele operacyjne dotyczą dwóch obszarów działań: *zintegrowanego zarządzania zasobami dziedzictwa kulturowego oraz wzmocnienia tożsamości i marki regionu poprzez zasoby dziedzictwa kulturowego*.

Pierwszy z ww. celów operacyjnych obejmuje wybrane priorytety i działania, które mogą być wdrażane w gminie:

- 1) w ramach Priorytetu 1 – *wsparcie działań związanych z dokumentowaniem zabytków poprzez wsparcie dla opracowania dokumentacji konserwatorskiej, technicznej, architektonicznej dla obiektów zabytkowych wymagających podjęcia działań ratowniczych oraz wsparcie dla obiektów i zespołów zabytkowych ubiegających się (...) o utworzenie parków kulturowych;*
- 2) w ramach Priorytetu 2 – *wsparcie finansowe działań związanych z ratowaniem i użytkowaniem zabytków poprzez dofinansowanie prac remontowo-konserwatorskich oraz konserwacji zabytków, wspieranie działań*

³² Uzupełnienie Narodowej Strategii Rozwoju Kultury na lata 2004-2020, MK, Warszawa 2005

³³ Strategia Rozwoju Kapitału Społecznego, Uchwała nr 155 Rady Ministrów z dnia 27 października 2020 r., M.P. z 2020 r., poz. 1060

³⁴ Program opieki nad zabytkami województwa dolnośląskiego na lata 2021-2024, Uchwała nr XXXIV/686/21 Sejmiku Województwa Dolnośląskiego z dnia 24 czerwca 2021 r., Dz. Urz. Woj. Doln. z 1 lipca 2021 r. poz. 3194

³⁵ Strategia Rozwoju Województwa Dolnośląskiego 2030, Uchwała nr L/1790/18 Sejmiku Województwa Dolnośląskiego z dnia 20 września 2018 r., Sejmik Województwa Dolnośląskiego, Wrocław 2018

związanych z zabezpieczaniem zabytków, wspieranie działań związanych z dostosowaniem obiektów dla potrzeb osób z niepełnosprawnościami oraz wspieranie poprawy efektywności energetycznej obiektów zabytkowych wraz z wymianą źródeł ciepła na zero- lub niskoemisyjne;

- 3) w ramach Priorytetu 3 – budowania i wzmacniania współpracy podmiotów zaangażowanych w ochronę dziedzictwa kulturowego poprzez wspieranie współpracy międzyregionalnej i transgranicznej na rzecz ochrony zabytków i dziedzictwa kulturowego oraz wspieranie zintegrowanych działań służących ochronie dziedzictwa kulturowego, krajobrazu i wartości przyrodniczych.

Drugi z ww. celów operacyjnych obejmuje wybrane priorytety i działania, które także mogą być wdrażane w gminie:

- 1) w ramach Priorytetu 1 – kształtowanie tożsamości regionalnej przez działania edukacyjne i promocyjne poprzez wspieranie programów i projektów edukacyjnych dotyczących dziedzictwa kulturowego;
- 2) w ramach Priorytetu 2 – wzmocnienie zaangażowania społecznego w zakresie opieki nad zabytkami poprzez wsparcie merytoryczne i organizacyjne dla obecnych i potencjalnych właścicieli i użytkowników obiektów zabytkowych oraz wsparcie merytoryczne i organizacyjne dla inicjatyw społecznych związanych z opieką nad zabytkami.

W omawianym Programie Zamek Lenno (Wleń) wskazany został jako zabytek o znaczeniu regionalnym i ponadregionalnym, który równocześnie ujęto w wykazie zagrożonych zabytków architektury, budownictwa, parków i cmentarzy wpisanych do rejestru zabytków (obok domu mieszkalnego przy ul. Kościelnej 31 we Wleniu, będącego ruiną częściowo zabezpieczoną). Odnotowano także postulaty, ujęte w planie zagospodarowania przestrzennego województwa dolnośląskiego i dotyczące utworzenia parków kulturowych, obejmujących zespół zamku we Wleniu oraz zaporę w Pilchowicach (wraz z założeniem rezydencjonalnym w Maciejowcu).

3.2.2. Strategia Rozwoju Województwa Dolnośląskiego 2030 ³⁶

Strategia określa cele i kierunki rozwoju Województwa Dolnośląskiego oraz założone w niej działania, zgodnie z przepisami ustawy o samorządzie województwa ³⁷. Jako cel strategiczny wskazano w tym dokumencie wykorzystanie zasobów i ochronę walorów środowiska naturalnego i dziedzictwa kulturowego, przyporządkowując mu odpowiednie cele operacyjne i przedsięwzięcia oraz grupy zadań strategicznych.

W odniesieniu do celu operacyjnego ochrona obiektów i terenów dziedzictwa kulturowego wskazane zostały w Strategii m.in. następujące grupy zadań strategicznych, z którymi wiąże się przyjęte cele Programu:

- 1) wsparcie przedsięwzięć służących rozwojowi kultury i dziedzictwa kulturowego w regionie;
- 2) wspieranie i udostępnianie zintegrowanych działań służących ochronie dziedzictwa kulturowego i jego promocji;
- 3) wsparcie zagospodarowywania i udostępnienia na cele turystyki lub kultury najważniejszych obiektów zabytkowych oraz miejsc historycznych o znaczeniu ponadregionalnym.

W Strategii wskazano także wspieranie rozwoju i rewitalizację zdegradowanych obszarów wiejskich i miejskich, obejmujący wspieranie działań na rzecz rewitalizacji zabytkowych zespołów urbanistycznych i najcenniejszych obiektów architektury jako cel operacyjny, co również stanowi element spójny z Programem.

3.2.3. Plan Zagospodarowania Przestrzennego Województwa Dolnośląskiego ³⁸

Plan jest zasadniczym narzędziem dla kształtowania polityki przestrzennej regionu przez samorząd województwa dolnośląskiego, zaś jednym z jej podstawowych elementów jest ochrona i kształtowanie ładu przestrzennego w ramach zasad zrównoważonego rozwoju. Tak ujęta polityka ma prowadzić do realizacji wizji zagospodarowania przestrzennego, ujętej w hasło: *jeden region, różne obszary, spójny rozwój, różne potencjały – Dolny Śląsk 2030* i wyrażonej poprzez sformułowanie czterech celów, wśród których Cel 2 związany jest bezpośrednio z problematyką ochrony dziedzictwa kulturowego. Cel ten określa racjonalny i zrównoważony sposób wykorzystania zasobów środowiska przyrodniczego, kulturowego i krajobrazu. W powiązaniu z kierunkiem 2.2, zakładającym

³⁶ Ibidem.

³⁷ Ustawa o samorządzie województwa z dnia 5 czerwca 1998 r., tekst ujedn. na pods. Dz. U. z 2022 r., poz. 2094 i z 2023 r. poz. 572

³⁸ Plan zagospodarowania przestrzennego województwa dolnośląskiego, Uchwała nr XIX/482/20 Sejmiku Województwa Dolnośląskiego z dnia 16 czerwca 2020 r., Dz. Urz. Woj. Doln. z dnia 30 czerwca 2020 r., poz. 4036

wykorzystanie zasobów dziedzictwa kulturowego i krajobrazu, stanowi dobrą podstawę do uwzględnienia ww. zasobów w założeniach do niniejszego Programu jako czynnik szczególnie ważny dla budowania i utrwalania tożsamości lokalnej oraz rozwoju potencjału społecznego i gospodarczego gminy.

W ramach kierunku 2.2. wskazano następujące działania oraz związane z nimi wybrane zadania:

- 1) wskazanie obszarów i zespołów zabytkowych wnioskowanych do objęcia ochroną w formie parku kulturowego (...) dla zachowania wartości krajobrazu kulturowego o wysokim znaczeniu dla dziedzictwa kulturowego;
- 2) wspieranie rozwoju systemu regionalnych szlaków turystycznych poprzez opracowanie koncepcji ich rozwoju (...) z uwzględnieniem obszarów o niewykorzystanym potencjale turystycznym (...oraz) udostępnianiem zasobów przyrodniczych i kulturowych, (a także) poprawy dostępności turystycznej przez integrację regionalnych szlaków z systemem węzłów przesiadkowych komunikacji zbiorowej.

Istotne dla opracowania niniejszego Programu jest uwzględnienie w nim zarysowanej w Planie wizji docelowego stanu zagospodarowania przestrzennego województwa, w której założono, że rozwój przestrzenny terenów zurbanizowanych dokonuje się w oparciu o racjonalne wykorzystanie zasobów przyrodniczych i kulturowych (...) i prowadzony jest w sposób minimalizujący szkody środowiskowe i konflikty funkcjonalno-przestrzenne (...); obszary cenne przyrodniczo stanowią system odporny na zagrożenia, (a) najcenniejsze założenia przestrzenne o historycznym rodowodzie zachowały czytelny układ i stanowią istotne elementy krajobrazu kulturowego; cenne zespoły i obiekty zabytkowe znajdują się w dobrej kondycji, są udostępniane, a ich wartości podlegają trwałej ochronie.

W omawianym opracowaniu wskazano w ramach postulatów skierowanych do gmin utworzenie parków kulturowych, obejmujących Zespół zamku we Wleniu oraz zaporę w Pilchowicach (wraz z Założeniem rezydencjonalnym w Maciejowcu).

Ponadto w ramach ustaleń obowiązujących dla gmin przy sporządzaniu studium zalecono wskazanie obiektów regionalnej architektury drewnianej wraz z otoczeniem do objęcia ochroną konserwatorską (we wpisach do rejestru zabytków lub ujęcia w gminnej ewidencji zabytków) oraz wprowadzenie zapisów w zakresie zasad ochrony obiektów regionalnej architektury drewnianej.

3.2.4. Rekomendacje dla planowania rozwoju w Górskim Obszarze Funkcjonalnym ³⁹

Celem opracowania jest określenie rekomendacji i wytycznych dla kształtowania zrównoważonego rozwoju (ww.) obszaru, które mogą być punktem wyjścia do kształtowania polityki przestrzennej za pośrednictwem innych aktów realizowanych przez podmioty publiczne, w tym jednostki samorządu terytorialnego. Wskazano w nim m.in. charakterystyczne dla gminy zjawiska i procesy, wymienione poniżej:

- 1) (...) zanik architektury charakterystycznej dla obszaru sudeckiego, będący m.in. efektem: złego stanu technicznego obiektów, w tym budynków w stanie śmierci technicznej (oraz) niedostosowania nowej architektury do istniejącej zabudowy;
- 2) (...) zwiększający się udział zabudowań opustoszałych i podupadających spowodowany m.in. starzeniem się społeczeństwa (oraz jego) ujemnym przyrostem naturalnym.

Na tle oceny zarysowanych tendencji i zmian w zagospodarowaniu przestrzennym obszaru wskazano w omawianym opracowaniu następujące wyzwania:

- 1) przeciwdziałanie niekontrolowanej suburbanizacji, rozpraszaniu zabudowy i zabudowie terenów otwartych (...);
- 2) ochrona, zachowanie, konserwacja oraz odtwarzanie architektury tradycyjnej o wysokiej wartości jako element zachowania dziedzictwa kulturowego oraz tożsamości regionalnej i lokalnej.

³⁹ Rekomendacje dla planowania rozwoju w Górskim Obszarze Funkcjonalnym, IRT, Wrocław 2023

3.2.5. Strategia Rozwoju Sudety 2030 ⁴⁰

Strategia opracowana dla ukierunkowania rozwoju subregionu wałbrzyskiego i jeleniogórskiego (w jego obręb wchodzi także gmina Wleń), wskazuje kluczowe kierunki jego rozwoju w sferze społecznej, gospodarczej i przestrzennej w ramach realizacji założeń polityki spójności Unii Europejskiej ⁴¹. Wskazano w niej m.in. w ramach celu operacyjnego 4.2 Ochrona, rewitalizacja i udostępnianie walorów kulturowych następujące przedsięwzięcia:

- 1) rewitalizację zabytkowych układów urbanistycznych (...) oraz rewaloryzację obiektów zabytkowych;
- 2) wykreowanie programu wsparcia dla miejscowości z obszaru Porozumienia Sudety 2030 o wysokich walorach kulturowych, nie będących siedzibami gmin.

3.2.6. Strategia Zintegrowanych Inwestycji Terytorialnych Aglomeracji Jeleniogórskiej na l. 2022-2029 ⁴²

Ustalenia przyjęte w ww. Strategii podporządkowane zostały przyjętemu w niej celowi strategicznemu, wskazującemu na potrzebę pogłębiania integracji (ww.) obszaru w spójny organizm, wzmacniający swoją konkurencyjność poprzez rozwój dostępności komunikacyjnej, innowacyjnej i zrównoważonej gospodarki oraz potencjału społecznego, turystycznego, przyrodniczego i kulturowego, dla poprawy jakości życia mieszkańców. Cel ten został rozwinięty na trzy cele operacyjne, obejmujące:

- 1) rozwijanie zrównoważonej gospodarki;
- 2) integrację w sferze infrastruktury i środowiska;
- 3) wzmocnienie potencjału społecznego, turystycznego, przyrodniczego i kulturowego.

W ramach ostatniego z ww. celów wskazano do realizacji Wiązkę projektów nr 7. Zrównoważony rozwój terytorialny AJ – kultura, dziedzictwo i turystyka, składającą się z przedsięwzięć służących lepszemu wykorzystaniu endogenicznych potencjałów AJ w celu rozwijania i zwiększania dostępności usług kulturalnych i turystycznych, jak również z przedsięwzięć służących promowaniu i zachowaniu lokalnego dziedzictwa materialnego i niematerialnego. Projekty te mają obejmować następujące działania:

- 1) zachowanie i zabezpieczenie a także adaptacja na cele kulturalne obiektów dziedzictwa kulturowego oraz obszarów i obiektów zabytkowych (w tym obiektów przemysłowych o wartościach historycznych);
- 2) rozwój infrastruktury wykorzystywanej dla zachowania i promowania dziedzictwa kulturowego materialnego i niematerialnego;
- 3) tworzenie turystycznych szlaków tematycznych (odwołujących się do walorów historycznych, kulturowych, przyrodniczych) oraz turystycznych szlaków rodzajowych (tras rowerowych), celem ulepszenia infrastruktury turystycznej oraz poprawy jej dostępności dla osób ze szczególnymi potrzebami.

Na liście tzw. projektów strategicznych, stanowiącej załącznik do projektu Strategii znalazł się tylko jeden projekt zgłoszony przez gminę Wleń i dotyczy on budowy ścieżek rowerowych w pobliżu zbiornika pilchowickiego.

3.2.7. Projekt planu ochrony Parku Krajobrazowego Doliny Bobru ⁴³

W projekcie planu ochrony Parku ⁴⁴, którego granice obejmują prawie w całości tereny m. i gm. Wleń ⁴⁵, w bardzo szczegółowy sposób zostały scharakteryzowane jego zasoby kulturowe oraz wskazane najważniejsze zagrożenia dla ich stanu. Wymieniono wśród nich m.in.:

- 1) rozpraszanie zabudowy poza ukształtowane układy osadnicze oraz przeznaczanie pod zabudowę mieszkaniową terenów atrakcyjnych krajobrazowo i cennych przyrodniczo;

⁴⁰ Strategia rozwoju społeczno-gospodarczego południowej i zachodniej części województwa dolnośląskiego na lata 2020-2030 – Strategia Rozwoju Sudety 2030, Centrum Badawczo-Rozwojowe Samorządu Terytorialnego Uniwersytetu Ekonomicznego we Wrocławiu, Wrocław 2018

⁴¹ Strategię tę przyjął do realizacji samorząd gminy Wleń Uchwałą nr > Rady Gminy M. i Gm. Wleń z dnia > w sprawie przyjęcia Strategii rozwoju społeczno-gospodarczego południowej i zachodniej części Dolnego Śląska, zwanej „Strategia Rozwoju Sudety 2030”

⁴² Strategia Zintegrowanych Inwestycji Terytorialnych Aglomeracji Jeleniogórskiej na l. 2024-2029 (projekt), UM Jelenia Góra 2023

⁴³ Plan ochrony Parku Krajobrazowego Doliny Bobru (projekt – operat generalny), Biuro Urządzania Lasu, Brzeg 2024

⁴⁴ W wyniku tych finalizowanych obecnie prac nowy plan ochrony Parku zastąpi opracowany jeszcze w 2001 r. jego pierwszy plan ochrony, opracowany w Jeleniogórskim Biurze Planowania i Projektowania pod kierunkiem arch. Janusz Korzenia i ustanowiony Rozporządzeniem Wojewody Dolnośląskiego z dnia 23 marca 2001 r.

⁴⁵ W skład terenów Parku Krajobrazowego Doliny Bobru wchodzi także: południowa część m. i gm. Lwówek Śląski, zachodnia – gm. Jeżów Sudecki oraz niewielkie części miasta Jelenia Góra, gm. Stara Kamienica i m. i gm. Lubomierz

- 2) upowszechnianie się nowych standardów architektonicznych, nie nawiązujących do tradycyjnych form;
- 3) dewastacja tradycyjnego stylu budownictwa;
- 4) ekspansja budownictwa lotniskowego.

Zasadniczym elementem projektu jest określenie na tle bardzo rozbudowanej części diagnostycznej trzech celów strategicznych ochrony Parku, odnoszących się do ukierunkowania ochrony jego przyrodniczych komponentów oraz celu czwartego, dotyczącego ochrony krajobrazu i jego walorów kulturowych. Wskazuje się w nim na zachowanie cech charakterystycznych krajobrazu, w szczególności typowej dla Parku mozaikowości krajobrazu, krajobrazów leśnych, otwartych krajobrazów rolniczych i wodnych, z tradycyjnymi formami ich użytkowania oraz harmonijnych krajobrazów zabudowanych wiejskich i miejskich, w tym na ich ochronę przed nadmierną zabudową, degradacją wartości kulturowo-historycznych i wznoszeniem obiektów dyszarmicznych.

Z tak sformułowanym celem wiąże się wskazanie w finalnej części projektu – w ramach zakresu prac związanych z ochroną wartości kulturowych – rekomendacji, które obejmują:

- 1) zapewnienie warunków prawnych, umożliwiających trwałe zachowanie zabytków, poprzez wykonywania opracowań służących wypracowaniu podstaw ich właściwej ochrony;
- 2) określanie zasad ochrony zabytków w planowaniu i zagospodarowaniu przestrzennym, w szczególności w planach ogólnych, miejscowych planach zagospodarowania przestrzennego i decyzjach administracyjnych związanych z przeznaczaniem terenu;
- 3) strategiczne planowania ochrony dóbr kultury, w szczególności poprzez opracowanie programów opieki nad zabytkami i gminnych ewidencji zabytków;
- 4) prowadzenie edukacji i promocji walorów historyczno-kulturowych;
- 5) wyznaczenie stref ochrony konserwatorskiej z ustaleniem koniecznych ograniczeń, zakazów i nakazów (...) i zachowanie w (ich obrębie) istniejącej zieleni wysokiej o wartości kulturowej lub przyrodniczej;
- 6) zachowanie elementów kultury ludowej i dziedzictwa niematerialnego;
- 7) zachowanie cech kompozycyjnych i widokowych terenów i obiektów zabytkowych

W omawianym projekcie zostały także wskazane zadania ochronne, dotyczące krajobrazu oraz walorów kulturowo-historycznych, a w tym m.in.:

- 1) ustalenie stref ochrony krajobrazu w krajobrazach priorytetowych z zakazem zabudowy po uchwaleniu audytu krajobrazowego (województwa dolnośląskiego);
- 2) wskazanie do strategii rozwoju gmin, zawierające (...zalecenia) ograniczające intensywność zabudowy i zagospodarowania (...);
- 3) objęcie wszystkich wsi programami rewitalizacji;
- 4) uwzględnienie w nowych planach ogólnych miejscowych nadrzędności ochrony układu ruralistycznego i ochrony zabudowy o cechach historycznych nad nowymi kierunkami rozwoju (przestrzennego);
- 5) opracowanie dokumentacji i przeprowadzenie procedury ustanowienia parków kulturowych dla Wleńskiego Gródka oraz zapory w Pilchowicach z towarzyszącym jej zespołem budynków;
- 6) opracowanie studiów historyczno-architektonicznych, -urbanistycznych i -ruralistycznych, ewidencji parkowych, kart ewidencyjnych zabytków architektury i budownictwa (...);
- 7) umieszczanie (...) znaku informacyjnego na zabytkach wpisanych do rejestru, a także lokalizowanie tablic informacyjnych przybliżających dzieje poszczególnych zabytków (...);
- 8) wpisanie do rejestru zabytków obiektów techniki wpisanych do ewidencji zabytków oraz innych obiektów, nie objętych ochroną konserwatorską, wykazujących cechy zabytkowe;
- 9) przeprowadzanie systematycznych kontroli obiektów wpisanych do rejestru zabytków, dbanie o właściwe programy prac konserwatorskich przy zabytkach (...) programy zagospodarowania zabytków.

4. Uwarunkowania wewnętrzne ochrony dziedzictwa kulturowego w gminie

4.1. Wybrane ustalenia strategii rozwoju gminy i innych programów

Przy sporządzeniu *Programu* uwzględnione zostały wybrane ustalenia dla kształtowania polityki samorządu gminy w zakresie ochrony zabytków i opieki nad zabytkami, zawarte w obowiązujących dokumentach dla planowania rozwoju, planowania przestrzennego oraz ochrony zabytków.

Dokumentami tymi są strategia rozwoju gminy, lokalny program rewitalizacji, gminna ewidencja zabytków, studium uwarunkowań i kierunków zagospodarowania przestrzennego (które w perspektywie końca 2026 r. ma zostać zamienione na plan ogólny⁴⁶) oraz miejscowy plan zagospodarowania przestrzennego, zaś zawarte w nich ustalenia, wynikające z obowiązujących przepisów, obejmują także zagadnienia ochrony zabytków. Ich wybór, dotyczący ww. zagadnień, omawia się poniżej w syntetycznym ujęciu i w nawiązaniu do przyjętych celów niniejszego opracowania.

4.1.1. Wybrane ustalenia *Strategii rozwoju Miasta i Gminy Wleń*⁴⁷

Zasoby dziedzictwa kulturowego gminy zostały uwzględnione w analizie SWOT, gdzie za mocne strony uznano istnienie *zamku wleńskiego, obfitości obiektów tradycyjnej architektury sudeckiej (oraz) unikatowych zabytków, dworów i pałaców*, zaś za strony słabe m.in. *(pozostawienie) obiektów tradycyjnej architektury sudeckiej w bardzo złym stanie technicznym*. Z kolei za szanse rozwojowe uznano m.in. *promocję dziedzictwa kulturowego i tradycyjnej architektury regionalnej jako lokalnego produktu turystycznego, tworzenie parków kulturowych we wsiach o tradycyjnej zabudowie, chroniących, tradycyjny krajobraz (oraz) rewitalizację zamku Wleń*.

Przyjętą w *Strategii* wizję gminy opisano jako miejsce, w którym można realizować swoje aspiracje zawodowe oraz osobiste, poprzez atrakcyjne walory otoczenia przyrodniczego, niższe koszty życia, kreatywną społeczność, lokalną przedsiębiorczość oraz efektywne zarządzanie publiczne przyciągające nowych mieszkańców, inwestorów i turystów (jednakże bez wskazania walorów dziedzictwa kulturowego i wybranych aspektów jego wykorzystania).

Za strategiczne cele rozwoju gminy uznano:

- 1) obniżenie poziomu bezrobocia,
- 2) rozwój gminnej infrastruktury,
- 3) rozwój opieki medycznej,
- 4) wspieranie edukacji,
- 5) rozwój kultury,
- 6) stymulowanie transformacji obszarów wiejskich,
- 7) wzrost świadomości ekologicznej mieszkańców,
- 8) usprawnienie funkcjonowania pomocy społecznej,
- 9) poprawę poziomu bezpieczeństwa publicznego.

W ramach drugiego z ww. celów, obejmującego *rozwój gminnej infrastruktury*, zostały wskazane następujące zadania do realizacji, związane z ochroną zabytków: *projekty z obszarów priorytetowych dla rewitalizacji miasta, rewitalizacja zabytkowego zamku we Wleń, remont kościoła ewangelickiego (z przystosowaniem do funkcji Muzeum Osiedleńczego), a w ramach celu piątego, obejmującego rozwój kultury, m.in.: promocję (...) zabytków oraz dóbr kultury (w tym promocję tradycyjnej architektury regionalnej poprzez Parki Kulturowe), a także zabezpieczanie wspólnego lokalnego dziedzictwa kulturowego (poprzez projekty tożsamości lokalnej, inwentaryzację i digitalizację ożywionych i nieożywionych dóbr kultury).*

⁴⁶ Ten nowy akt planowania przestrzennego został wprowadzony w ramach szerokiej nowelizacji ustawy z dnia 27 marca 2003 r. o planowaniu i zagospodarowaniu przestrzennym 7 lipca 2023 r.

⁴⁷ *Strategia rozwoju M. i Gm. Wleń na l. 2015-2022*, Uchwała nr 86/XV.16 Rady M. i Gm. Wleń z dnia 28 stycznia 2016 r. Strategia ta będzie w związku z jej dezaktualizacją oraz nowymi wzmogami prawnymi co do jej zakresu zastąpiona nowym dokumentem.

4.1.2. Lokalny Program Rewitalizacji Miasta i Gminy Wleń ⁴⁸

W ramach prac nad programem rewitalizacji wydzielone zostały następujące jednostki urbanistyczne :

- I - obejmująca część centralną m. Wleń;
- II - obejmująca część wschodnią m. Wleń oraz wschodnią część gminy, a w tym wsie: Bełczyna, Bystrzyca, Modrzewie i Tarczyn;
- III - obejmująca część północną m. Wleń oraz północną część gminy, a w tym wsie: Klecza, Łupki, Marczów i Przeździec;
- IV - obejmująca część południową m. Wleń oraz południową gminy, a w tym wsie: Nielesto, Pilchowice, Radomice i Strzyżowiec.

Przy charakterystyce ww. jednostek podano m.in. interesujące dane, odnoszące się do ocen z 2015 r.:

- 1) liczba budynków mieszkalnych ogółem w jedn.: I – 179, II – 132, III – 193 i IV – 268 (ogółem 772);
- 2) liczba budynków mieszkalnych zdegradowanych (i ich procentowy udział) w jedn.: I – 90 (50,28%), II – 63 (47,73%), III – 90 (46,63%) i IV – 129 (48,13%), (ogółem 372 i średnio w gminie: 48,19%);
- 3) liczba obiektów zabytkowych w jedn.: I – 131, II – 69, III – 133 i IV – 118 (ogółem 451).

W ogólnych wnioskach dotyczących stanu zasobów mieszkaniowych wskazano m.in. na to, że: *Główną przyczyną zaistniałego stanu kryzysowego jest brak wystarczających środków na bieżące remonty i nowe inwestycje, niewystarczające środki zewnętrzne, w tym unijne. Ponadto ciężka sytuacja materialna części społeczności lokalnej. (...) na terenie Gminy Wleń, w tym w jednostce urbanistycznej Wleń I, występuje bogactwo obiektów zabytkowych, z których większość nacechowana jest znaczną degradacją. Skala potrzeb rewitalizacyjnych w odniesieniu do sfery technicznej jest znacząca i obejmuje kompleksową rewitalizację zabytków oraz obiektów mieszkalnych.*

W opracowaniu przyjęto jako cel główny wyższą jakość życia mieszkańców gminy poprzez całościową rewitalizację obszaru zdegradowanego, zaś wśród pięciu celów operacyjnych wskazano:

- 1) ograniczenie zjawiska wykluczenia społecznego, stymulowanie aktywności społeczności lokalnej;
- 2) wzrost aktywności gospodarczej na terenie gminy;
- 3) ochronę środowiska naturalnego;
- 4) zrównoważony rozwój przestrzenno-funkcjonalny;
- 5) poprawę jakości infrastruktury technicznej.

Dla zrealizowania ww. celów założono w omawianym programie liczne inwestycje, mające na celu rewitalizację budynków mieszkalnych, które miały obejmować najczęściej: remonty elewacji z dociepleniem, odwodnienia, wymianę instalacji elektrycznych, wodno-kanalizacyjnych i centralnego ogrzewania, remonty klatek schodowych, balkonów, wymiany stolarki drzwiowej i okiennej oraz remonty pokrycia dachowego, strychów i piwnic. W efekcie takich działań oczekuje się, że nastąpi poprawa warunków mieszkaniowych oraz podniesienie estetyki zabudowy w obszarze rewitalizacji, (...) w sposób znaczący poprawi się jakość życia społeczności zrewitalizowanego obszaru (i że) rewitalizacji poddane zostaną obiekty zabytkowe, (m.in.) rynek miejski, co przyczyni się do wzrostu atrakcyjności turystycznej obszaru.

W programie wskazana została Lista podstawowych projektów rewitalizacyjnych, która objęła na terenie Wlenia na Liście „A”:

- 1) budynki przy Pl. Bohaterów Nysy 3/5, 12,13/14, 15, 19.20, 21/22, 23/24, 25/26, 28, 29, 30, 31, 32;
- 2) budynki przy ul. Dworcowej 1 i 6, ul. Kościelnej 4, 8, 13 i 17, ul. Tadeusza Kościuszki 1, 1a, 9, 10, 11, 12, 17, 18, 19, 20, 22, 24, 26/28 i 30, ul. Ogrodowej 2, ul. Świętej Jadwigi 1 i ul. Wąskiej 2;
- 3) d. Kościół Ewangelicki;

oraz na Liście „B”:

- 1) budynek szkolny przy ul. Stachowicza z przeznaczeniem na dom socjalny;
- 2) budynki i tereny przyległe do Ośrodka Rehabilitacyjnego i Opiekuńczego Zgromadzenia Sióstr św. Elżbiety przy ul. Jana Kazimierza 1.

⁴⁸ Lokalny Program Rewitalizacji Miasta i Gminy Wleń na lata 2016-2023, Uchwała NR 176/XXVII/17 Rady M. i Gm. Wleń z dnia 9 lutego 2017 r.

4.1.3. Gminna Ewidencja Zabytków ⁴⁹

Opracowana w 2024 r. Gminna Ewidencja Zabytków, stanowiąca podstawę do opracowania niniejszego Programu, objęła sporządzenie następujących elementów (wraz z przeprowadzeniem wizji terenowych):

- 1) aktualizację wykazu zabytków, zlokalizowanych na terenie miasta i gminy Wleń, ujętych w Wykazie Wojewódzkiego Urzędu Ochrony Zabytków we Wrocławiu oraz wpisanych do rejestru i zabytków wg danych na koniec 2023 r.;
- 2) wykazu zabytków, zlokalizowanych na ww. terenie i proponowanych do usunięcia z ww. Wykazu;
- 3) wykazu zabytków, zlokalizowanych na ww. terenie i proponowanych do wprowadzenia do ww. Wykazu;
- 4) zbiorczego zestawienia zabytków, ujętych w Gminnej Ewidencji Zabytków (z kompletem kart ewidencyjnych, w tym także opracowanych dla obiektów nie ujętych w Ewidencji ze względu na znaczne ich przekształcenia z utratą walorów zabytkowych, znaczne zniszczenie lub wyburzenie, ujętych w ww. Wykazie).

W Gminnej Ewidencji Zabytków ujęto łącznie 666 zabytków (w tym 375, wskazanych w Wykazie Wojewódzkiego Urzędu Ochrony Zabytków i dodatkowo wskazanych przez autorów opracowania, przy jednoczesnym nie wprowadzeniu do Ewidencji 58 obiektów z podanych wyżej przyczyn).

4.2. Wybrane ustalenia studium uwarunkowań i kierunków zagospodarowania przestrzennego oraz planów miejscowych

4.2.1. Wybrane ustalenia studium uwarunkowań i kierunków zagospodarowania przestrzennego gminy ⁵⁰

Część diagnostyczna studium, obejmująca uwarunkowania dla zagospodarowania przestrzennego gminy zawiera szczegółową charakterystykę jej zasobów zabytkowych, w której m.in. wskazano, że:

- 1) na terenie gminy zlokalizowane są 24 obiekty wpisane do rejestru zabytków Wojewódzkiego Konserwatora Zabytków oraz 420 obiektów ujętych w wojewódzkim wykazie obiektów postulowanych do ujęcia w gminnej ewidencji zabytków;
- 2) we wszystkich miejscowościach gminy Wleń zostały wyznaczone strefy ochrony zabytkowego układu ruralistycznego i strefy „OW” obserwacji archeologicznej;
- 3) miasto Wleń posiada historyczny układ urbanistyczny i objęty jest strefą ochrony archeologicznej dla Starego Miasta;
- 4) dla szczególnie cennych obiektów i zespołów zabytkowych wyznaczono strefę „A” ochrony konserwatorskiej, (w tym) dla obszaru układu urbanistycznego miasta Wleń, zespołów pałacowo- parkowych we Wleniu, Lenno Gródek w Łupkach, oraz w Nielestnie i Przeździecy, zespołów cmentarnych w Marczowie, Radomicach i Bystrzycy oraz zespołu kościelnego w Pilchowicach.

W tym podstawowym dla prowadzenia polityki przestrzennej gminy dokumencie w następujący sposób zostały określone jego cele: celem strategicznym rozwoju przestrzennego miasta i gminy Wleń (...), jest uzyskanie takiej funkcjonalno-przestrzennej struktury tej jednostki, która w harmonijny, zrównoważony sposób wykorzysta jej walory i zasoby przyrodnicze oraz kulturowe dla poprawy warunków życia mieszkańców. Cel ten będzie realizowany przez m.in. następujące cele bezpośrednie:

- 1) kompleksową ochronę przyrody i krajobrazu oraz poprawę stanu środowiska w obszarze gminy;
- 2) ochronę dziedzictwa kulturowego, służącą utrwalaniu tożsamości jednostek osadniczych gminy i utrzymaniu ich, jako głównych elementów struktury przestrzennej.

Dla realizacji ww. celów założono w studium, że nie należy dopuszczać do:

- 1) zmian bezpośrednich – czyli fizycznego niszczenia zasobów naturalnych i kulturowych poprzez np. wyburzenie obiektów architektonicznych, mających znaczenie dla danego krajobrazu, niszczenie dolin, zadrzewień;
- 2) zakłóceń funkcjonowania ekosystemów przyrodniczych poprzez np. rozcięcia układów tworzących zespoły krajobrazowe.

⁴⁹ Gminna Ewidencja Zabytków, Fundacja Karkonoska, Jelenia Góra 2024.

⁵⁰ Studium uwarunkowań i kierunków zagospodarowania przestrzennego M. i Gm. Wleń, Uchwała nr 204/XXXII/17 Rady M. i Gm. Wleń z dnia 1 czerwca 2017 r.

W stosunku do obiektów, które są ujęte w wojewódzkim wykazie obiektów i postulowane do ujęcia w gminnej ewidencji zabytków (stanowią one ponad 95% zasobów zabytkowych gminy, gdy pominie się 24 obiektów wpisanych do rejestru zabytków) przyjęto w *studium* następujące, wybrane zalecenia:

- 1) *utrzymanie lub odtworzenie ich historyczną formę architektoniczną (wysokości, bryły, kształtu i geometrii dachu, kompozycji i wystroju elewacji, form stolarki okiennej i drzwiowej);*
- 2) *stosowanie historycznych lub nawiązujących do lokalnych tradycji materiałów budowlanych oraz kolorystyki (...);*
- 3) *ochrona, a w przypadku zniszczenia, w miarę możliwości odtwarzanie historycznego detalu architektonicznego;*
- 4) *w przypadku zagospodarowania budynku na nowe funkcje zachowanie jego walorów zabytkowych (...);*
- 5) *realizowanie nowej zabudowy w bezpośrednim sąsiedztwie tych obiektów nie powinna naruszać ich zabytkowych walorów, w szczególności poprzez swoją formę, gabaryty czy kolorystykę.*

W *studium* zawarto także szczegółowe zalecenia dla: strefy „A” ścisłej ochrony konserwatorskiej we Wleniu, strefy ochrony zabytkowych układów ruralistycznych we wszystkich wsiach, strefy „K” ochrony krajobrazu dla Lenna Gródek w Łupkach, strefy „W” ścisłej ochrony archeologicznej dla grodziska w Marczowie na wzgórzu Łopata i dla Lenna Gródek w Łupkach oraz dla strefy „OW” obserwacji archeologicznej dla Starego Miasta we Wleniu i ww. obrębach wiejskich.

4.2.2. Wybrane ustalenia miejscowego planu zagospodarowania przestrzennego ⁵¹

Plan składa się z części tekstowej, obejmującej w 14 rozdziałach i 17 paragrafach ustalenia ogólne, oraz w jednym, obszernym rozdziale, obejmującym 132 paragrafy – ustalenia szczegółowe. Załączniki do planu obejmują 38 rysunków, w tym dla m. Wleń – 2 oraz dla 12 obrębów wiejskich – 36 rysunków. Jako dokument prawa miejscowego, stanowiący m.in. podstawę do wydawania decyzji o pozwoleniu na budowę określa:

- 1) *przeznaczenie terenów oraz linie rozgraniczające tereny o różnym przeznaczeniu lub różnych zasadach zagospodarowania;*
- 2) *zasady ochrony i kształtowania ładu przestrzennego;*
- 3) *zasady ochrony środowiska, przyrody i krajobrazu kulturowego;*
- 4) *zasady ochrony dziedzictwa kulturowego i zabytków oraz dóbr kultury współczesnej;*
- 5) *wymagania wynikające z potrzeb kształtowania przestrzeni publicznych;*
- 6) *parametry i wskaźniki kształtowania zabudowy oraz zagospodarowania terenu, w tym linie zabudowy, gabaryty obiektów i wskaźniki intensywności zabudowy;*
- 7) *granice i sposoby zagospodarowania terenów lub obiektów podlegających ochronie.*

W zasadniczym dla przedmiotu niniejszego opracowania rozdziale 5, określającym zasady ochrony dziedzictwa kulturowego i zabytków oraz dóbr kultury współczesnej wyznaczono w § 6:

- 1) *strefę „A” ścisłej ochrony konserwatorskiej dla obszaru układu urbanistycznego miasta Wleń, zespołu pałacowo-parkowego przy ul. Winiogórskiej we Wleniu, zespołu pałacowo-parkowego Lenno Gródek w Łupkach, zespołów pałacowo-parkowych w Nieleśnie i Przeźdźdzy, zespołów cmentarnych w Marczowie, Radomicach i Bystrzycy oraz zespołu kościelnego w Pilchowicach (ze sformulowaniem dla tej strefy szczegółowych zasad ochrony środowiska kulturowego i kształtowania zabudowy);*
- 2) *strefę „B” ochrony podstawowych wartości kulturowych dla układów urbanistycznych miasta Wleń i obrębów wiejskich: Bełczyny, Bystrzycy, Kleczy, Łupek, Marczowa, Modrzewia, Nieleśna, Pilchowic, Przeźdźdzy, Radomic, Strzyżowca i Tarczyna (ze sformulowaniem dla tej strefy szczegółowych zasad w zakresie jak wyżej);*
- 3) *strefę „K” ochrony zabytkowego krajobrazu dla Lenna Gródek w Łupkach, stanowiącą granicę obszaru będącego zabezpieczeniem właściwej ekspozycji zespołu zabytkowego i podlegającą rygorom w zakresie sposobu zagospodarowania (ze sformulowaniem dla tej strefy szczegółowych zasad w zakresie jak wyżej);*
- 4) *strefę „W” ścisłej ochrony archeologicznej dla grodziska w Marczowie na wzgórzu Łopata i dla Lenna Gródek w Łupkach (z) wyłączeniem wszelkiej działalności inwestycyjnej, która mogłaby naruszyć ich specyficzną formę;.*
- 5) *strefę „OW” obserwacji archeologicznej dla starego miasta Wleń i obrębów wiejskich: Bełczyny, Bystrzycy, Kleczy, Łupek, Marczowa, Modrzewia, Nieleśna, Pilchowic, Przeźdźdzy, Radomic, Strzyżowca i Tarczyna (ze sformulowaniem dla tej strefy szczegółowych zasad w zakresie jak wyżej).*

⁵¹ Miejscowy planu zagospodarowania przestrzennego miasta i gminy Wleń w granicach administracyjnych, Uchwała nr 65/XIV/07 Rady Miasta i Gminy Wleń z dnia 20 grudnia 2007 r.

5. Charakterystyka zasobów i analiza stanu dziedzictwa i krajobrazu kulturowego gminy

5.1. Zarys historii gminy i jej otoczenia

Tereny dzisiejszej gminy były zamieszkane już w okresie wczesnego średniowiecza, tj. w wiekach od V do IX w. prawdopodobnie przez plemię Bobrzan, których osady znajdowały się wtedy nad środkowym Bobrem. Bardzo skąpe są źródła, w których jest mowa o mieszkańcach tego rejonu, a w zasadzie jedynym, w którym wymienia się to plemię jest tzw. Dokument praski z 1086 r. Informację tę potwierdza szereg znalezisk archeologicznych, które dokumentują zamieszkiwanie terenów położonych w dolinie Bobru aż po Bory Dolnośląskie. Być może sięgały tu w IX i X w. wpływy państwa wielkomorawskiego zanim pojawiło się Państwo Piastów, do którego ziemie te należały w l. 990-1138, czyli do czasów rozbitcia dzielnicowego.

Początki osadnictwa w ich zwartej formie miały miejsce m.in. w sąsiedztwie dzisiejszego m. Wleń na położonej na północny zachód od niego Górze Zamkowej, gdzie już w X w. istniał gród obronny, podniesiony w 1108 r. do rangi kasztelanii przez Bolesława III Krzywoustego. Pod koniec XII w., za panowania Bolesława I Wysokiego, rozpoczęto tu budowę pierwszego na ziemiach polskich murowanego zamku, a poniżej niego, nad zakolem Bobru, zaczęła rozwijać się osada rzemieślniczo-targowa, która otrzymała ok. 1288 r. magdeburskie prawa miejskie. Jej dalszemu rozwojowi sprzyjało dogodne usytuowanie na skrzyżowaniu ważnych szlaków handlowych, prowadzących ze Śląska do Czech i Niemiec. Sprzyjała też temu, a także rozwojowi osadnictwa nie tylko w mieście, ale i w jego najbliższym otoczeniu osadzanie kolonistów niemieckich, prowadzone w XII w. przez księcia Bolesława II Rogatkę.

To nowe osadnictwo było związane w większości z wcześniej rozwiniętą tu siecią wczesnośredniowiecznych osad, których liczne ślady znajdują się poza Wleniem przede wszystkim we wsi Marczów, a ich szczególnym, reprezentacyjnym obiektem było grodzisko, tzw. Babi Gródek na wzgórzu Łopata. W zasadzie wszystkie wsie, wchodzące w skład dzisiejszej gminy, mają średniowieczny rodowód i powstawały w większości w XIII lub XIV w. Wyjątkiem są Łupki, które powstały jako jedna z części majątku związanego z Zamkiem Lenno (Wleń) w k. XVII lub na pocz. XVIII w.

Znaczącą rolę w rozwoju omawianych terenów odgrywał Wleń, jako jego jedyny ośrodek miejski, który w swych dziejach doświadczył wielu klęsk (w tym ponad 70 powodzi, zniszczeń w trakcie wojen husyckich, wojny trzydziestoletniej i wojen napoleońskich). Tu koncentrowały się produkcja rzemieślnicza, a później przemysłowa obszaru oraz handel, a także zarządzanie przyległymi terenami. Wchodziły one w czasach piastowskich przez ok. 400 w skład księstw, pozostających pod władzą Piastów, a później ich śląskich następców aż do 1392 r., tj. do śmierci Agnieszki Habsburskiej, wdowy po Bolku II. Ich następcami byli do 1527 r. królowie czescy (i panowali tu przez 134 lata), a po śmierci króla Ludwika, ostatniego z Jagiellonów na tronie czeskim, Wleń i jego okolice znalazły się w granicach monarchii Habsburgów i pozostawały w niej do 1742 r. (czyli łącznie przez 216 lat).

W okresie rządów Piastów tereny te rozwijały się harmonijnie, czemu nie przeszkodziły najazdy husytów w I poł. XV w., a znaczący wpływ na rozwój niektórych wsi, w tym zwłaszcza Marczowa i Przeździecy, miało ich pozostawanie przez długi czas w domenie klasztoru barnardynek w pobliskim Lubomierzu, aż do czasu jego likwidacji przez władze pruskie w 1810 r. Rozwój ten został radykalnie zahamowany przez toczące się także i tu działania wojenne i grabieże w czasach wojny trzydziestoletniej w l. 1618-1648. Kolejne kryzysowe lata nastąpiły w wyniku wojen śląskich w l. 1740-1763, w których wyniku już w 1742 r. większa część Śląska, a także i tereny gminy, zostały zajęte przez Królestwo Prus.

Po wojnach napoleońskich uporządkowany został system administracyjny Państwa Pruskiego i w 1816 r. został powołany m.in. powiat lwówecki, w którego składzie pozostawały tereny dzisiejszej gminy Wleń. Był on częścią prowincji Śląsk i rejencji dzierzoniowskiej, z którą w 1820 r. został włączony do rejencji legnickiej i w jej granicach pozostawał aż do 1945 roku. W 1871 r. obszar ten stał się częścią zjednoczonych Niemiec i Cesarstwa Niemieckiego (do 1918 r.), a później, po I wojnie światowej – Republiki Weimarskiej (w l. 1919-1933) i III Rzeszy (w l. 1933-1945). W l. 1919-1945 powiat należał do prowincji Dolny Śląsk, która utworzona została poprzez podział prowincji Śląsk na Dolny i Górny Śląsk. Najpierw Prusy, a potem Niemcy zarządzali tymi terenami przez 203 lata.

Już po wojnach napoleońskich, w latach umacniania się Państwa Pruskiego, a później, zwłaszcza w II poł. XIX w. rozpoczął się nowy okres w historii omawianych terenów, rozwój osadnictwa, budowy okazałych zespołów rezydencjonalnych, a także obiektów technicznych i przemysłowych oraz bazy dla rozwijającej się turystyki. Efekty tych zmian w szczególności wywarły swe piętno na krajobraz omawianych terenów i charakter ich zagospodarowania, utrzymany bez większych zmian w ich układach ruralistycznych oraz w układzie przestrzennym Wlenia.

W czasie II wojny światowej tereny dzisiejszej gminy nie doznały żadnych zniszczeń i zostały zajęte przez wojska radzieckie dopiero po kapitulacji Niemiec 8 maja 1945 r. i niezadługo potem, na podstawie ustaleń jałtańsko-poczdamskich, zostały przyłączone do Polski, a zamieszkujący je Niemcy zostali przymusowo wysiedleni. Na ich miejsce przybyli polscy przesiedleńcy z wielu rejonów Polski, a także z dawnych Kresów, przyłączonych do ówczesnego Związku Sowieckiego.

Powiat lwówecki, powołany po II wojnie światowej na terenie tzw. Ziem Odzyskanych w obrębie ówczesnego II okręgu administracyjnego – Dolnego Śląska 28 czerwca 1946 r. wszedł w skład utworzonego wtedy woj. wrocławskiego. Utworzenie miasta i gminy Wleń, wchodzącej w skład tego powiatu miało miejsce 3 grudnia 1972 r. na mocy uchwały ówczesnej WRN we Wrocławiu. Po reformie administracyjnej w 1975 r. jej tereny, przy likwidacji powiatów, weszły w skład nowego województwa jeleniogórskiego. W ramach reformy administracyjnej z 1999 r. powstało województwo dolnośląskie, przywrócono powiat lwówecki i na powrót w jego skład wchodzi miasta i gminy Wleń.

5.2. Krajobraz kulturowy i przyrodniczy oraz formy ich ochrony

Malowniczy krajobraz kulturowo-przyrodniczy gminy tworzą w większości dobrze zachowane, historycznie wykształcone tu układy przestrzenne oraz urozmaicone pod względem rzeźby i pokrycia terenu skrajne części trzech krain: Gór Kaczawskich oraz Pogórzy Kaczawskiego i Izerskiego. Ich granicę przyrodniczą stanowi raz szersza, raz węższa, w rejonie Pilchowic i Wlenia nawet przełomowa dolina Bobru, której kształt w istotny sposób stanowi o charakterze lokalnych krajobrazów.

Położony w centrum gminy, jedyny ośrodek miejski gminy cechuje regularny, średniowieczny układ z kwartałami zabudowy, wykształconymi wokół rynku z ratuszem oraz ulic z niego wychodzących, a położone w sąsiedztwie wsie, o jeszcze średniowiecznym rodowodzie, mają charakter wsi łańcuchowych lub ulicówek, zazwyczaj ukształtowanych wzdłuż lokalnych dopływów Bobru. W ich skład, a także wspomnianego wcześniej zabytkowego miejskiego zespołu urbanistycznego wchodzi zabytkowe zespoły zabudowy mieszkaniowej, mieszkalno-usługowej i także w części produkcyjnej oraz lokalne dominanty – Zamek Wleński, 6 pałaców i 6 kościołów oraz zaporą w Pilchowicach. W większości na zespoły tej zabudowy składają się obiekty powstałe w XIX w. i na przełomie XIX i XX w., w części są to obiekty wcześniejsze, w tym sporadycznie występujące budynki powstałe w okresie baroku i renesansu. Na krajobraz kulturowy osadnictwa wiejskiego składają się także towarzysząca tej zabudowie malownicza mozaika otwartych terenów pól, łąk, lasów, zadrzewień śródpolnych, a także historycznie ukształtowana sieć drogowa, z atrakcyjnymi wglądam na bliskie i dalekie pasma górskie.

Położenie gminy w obrębie kilku mezoregionów fizyczno-geograficznych i na terenach o dość dużej, sięgającej od ok. 130 m różnicy ich wysokości w rejonie Wlenia do 200 m u podnóża zapory w Pilchowicach warunkuje silne zróżnicowanie ich środowiska przyrodniczego. Na tę różnorodność wpływa także znaczne zróżnicowanie budowy geologicznej tych terenów. Pomimo tego, iż ich środowisko przyrodnicze podlegało od wielu wieków silnej antropopresji, związanej z rozwojem gospodarki i rozbudową sieci osadniczej zachowały się tu unikalne osobliwości przyrodniczo-krajobrazowe, wyróżniające je nie tylko w skali Dolnego Śląska.

Dla ochrony opisanych wyżej walorów przyrodniczych i krajobrazu utworzony został w 1994 r. rezerwat przyrody Góra Zamkowa⁵², obejmujący 21 ha terenów z szeregiem cennych gatunków roślin oraz zabytków kultury materialnej, a później, w 1989 r. na terenie gminy i sąsiadujących z nią 4 innych jednostek, Park Krajobrazowy Doliny Bobru na powierzchni 10 943 ha (z otuliną o powierzchni 12 552 ha). (W podrozdziale 3.2.7 wskazane zostały przyjęte cele utworzenia Parku Krajobrazowego Doliny Bobru). Ponadto dla ochrony wybranych siedlisk został utworzony w 2022 r. na powierzchni 15373 ha specjalny obszar ochrony Natura 2000 w ramach europejskiej sieci i na mocy Rozporządzenia *Ministra Klimatu i Środowiska*⁵³.

5.3. Zabytki nieruchome

Tereny gminy wyróżnia w całym obszarze Dolnego Śląska znaczna koncentracja zabytków architektury i budownictwa, wchodzących w skład podstawowego zasobu zachowanych zabytków nieruchomych, w tym 666 ujętych w Gminnej Ewidencji Zabytków⁵⁴. Szczególnymi wyróżnikami tego zasobu są zabytkowe układy: urbanistyczny m. Wlenia oraz układy ruralistyczne wsi, zamek Lenno (Wleń), predystynowany do wpisania na listę pomników Historii RP, zespoły pałacowo-parkowe, a także budowle przemysłowe i inżynierskie, w tym zespół elektrowni wodnej w Pilchowicach i kolej nad Bobrem – świadectwa ważnych okresów rozwojowych w historii regionu.

(Szczegółowe omówienie ww. zasobu przedstawiono w podrozdz. 5.6 - 5.9 oraz w „Zestawieniu zabytków ruchomych, ujętych w Gminnej Ewidencji Zabytków”, dołączonym do niniejszego opracowania w Aneksie).

5.4. Zabytki archeologiczne

Z analizy wskazań lokalizacji udokumentowanych 110 stanowisk archeologicznych, przyjętych w studium gminnym⁵⁵ oraz w serwisie mapowym Narodowego Instytutu Dziedzictwa wynika, że ich największa koncentracja ma miejsce w Łupkach (38 stanowisk), we Wleniu (33) i w Marczowie (19), które obejmują ok. 82% wszystkich stanowisk. Poza szeregiem pradziejowych, zachowanych w nich artefaktów zachowały się na terenie powiatu charakterystyczne dla wczesno-średniowiecznego osadnictwa dawne grodziska, skupione w dolinie Bobru, wśród których wyróżniają się pozostałości tzw. Babiego Gródka nad Marczowem oraz ślady dawnego grodziska na Górze Zamkowej w Łupkach.

Lokalizacje ww. stanowisk archeologicznych oraz *granice stref „OW” obserwacji archeologicznej*, które znajdują się w obrębie *strefy „B” ochrony podstawowych wartości kulturowych* w układach ruralistycznych. Dla dwu z ww. stanowisk, tj. dla grodziska w Marczowie na wzgórzu Łopata i dla Lenna Gródek w Łupkach wyznaczone zostały bezpośrednio przy nich *strefy „W” ścisłej ochrony archeologicznej*.

5.5. Dziedzictwo niematerialne, w tym miejsca pamięci

W odniesieniu do kultu postaci o szczególnych zasługach dla gminy i regionu oraz miejsc pamięci o ważnych dla historii zdarzeniach, zachowanych na terenach gminy, należy poczynić ich rozróżnienie co do czasu powstania, obejmującego okres do 1945 r. – szczególnej cenzury czasowej dla historii tych ziem – oraz okres po 1945 r. Wśród ww. postaci na plan pierwszy wysuwa się postać św. Jadwigi, żony Henryka I Brodatego, księcia wrocławskiego, matki Henryka II Pobożnego oraz fundatorki wielu kościołów i klasztorów. W 1267 r., po 24 latach od jej śmierci, papież Klemens IV dokonał jej kanonizacji, co zapoczątkowało kult św. Jadwigi jako patronki Polski i Śląska.

Za staraniem św. Jadwigi i księcia Henryka Brodatego został ufundowany kościół parafialny pw. św. Mikołaja Biskupa we Wleniu oraz kaplica na Wzgórzu Zamkowym, kilkakrotnie też gościła ona na zamku we Wleniu. Pamięć o świętej przetrwała do dziś, czego szczególnymi dowodami są m.in. nadanie w 2003 r. jej imienia wleńskiemu

⁵² Zarządzenie Ministra Ochrony Środowiska, Zasobów Naturalnych i Leśnictwa z dnia 12 września 1994 r. w sprawie uznania za rezerwat przyrody (m.in. Rezerwatu Góra Zamkowa)

⁵³ Rozporządzenie Ministra Klimatu i Środowiska z dnia 13 czerwca 2022 r. w sprawie specjalnego obszaru ochrony siedlisk Ostoja nad Bobrem (PLH020054)

⁵⁴ Op.cit. w poz. 49

⁵⁵ Op.cit. w poz. 50

Zespołowi Szkół i ścieżki prowadzącej na zamek ⁵⁶, przywiezienie relikwii świętej z Trzebnicy w 2007 r. oraz ogłoszenie w 2017 r. św. Jadwigi patronką miasta ⁵⁷.

Ważnymi pomnikami dawnego prawa oraz obyczajów jest pięć zachowanych na terenie gminy krzyżów pokutnych, kapliczki (27, ze szczególną koncentracją w Marczowie w liczbie 23) oraz pięć pomników pamięci poległych w I wojnie światowej. O tragicznych dla Wlenia skutkach bitwy wojsk francuskich z wojskami prusko-rosyjskimi w 1813 r. na jego przedpolu przypomina z kolei ostanio ufundowany pomnik przy ul. Jana Pawła II. Ważna do odnotowania jest także pamięć o tradycji organizowanych we Wleniu od 1510 r. targów gołębi, którą przypomina się w ostatnich latach w ramach organizowanych w ostatni weekend lipca Dni Wlenia pod hasłem "Urodziny Gołębiarki".

5.6. Zabytki wpisane do rejestru zabytków oraz zabytki wpisane do ewidencji zabytków

Na podstawie danych z *Gminnej Ewidencji Zabytków* ⁵⁸, wśród ujętych w niej 669 obiektów znajduje się 41 zabytków, wpisanych do rejestru Wojewódzkiego Konserwatora Zabytków. W porównaniu z danymi na ten temat, zawartymi w *studium gminnym* ⁵⁹ z 2017 r., wg których liczba ta wynosiła 24 odnotować trzeba jej wzrost o 66,7%, na co m.in.łożyło się wpisanie w l. 2020-2023 pięciu nowych obiektów w Pilchowicach, związanych z budowlami hydrotechnicznymi i inżynierskimi przy zaporze wodnej. Obiekty wpisane do rejestru przedstawia się w poniższym zestawieniu (a także dodatkowo w Aneksie do niniejszego opracowania).

Zestawienie 1. Wykaz obiektów zabytkowych w gminie Wleń wpisanych do rejestru Wojewódzkiego Konserwatora Zabytków oraz ujętych w Gminnej Ewidencji Zabytków.

Lp.	miejsowość	obiekt	Adres lub nr działki, obręb	nr rejestru zabytków	data wpisania do rejestru
1.	Wleń	miasto (układ urbanistyczny)		386/385	25.11.1956 r.
2.	Wleń	ratusz	Plac Bohaterów Nysy 7	387/341	13.11.1956 r.
3.	Wleń	dom mieszkalny	Plac Bohaterów Nysy 34	384/1297/J	30.05.1997 r.
4.	Wleń	dom mieszkalny	ul. Kościelna 1	390/1178/J	5.11.1994 r.
5.	Wleń	dom mieszkalny	ul. Kościelna 31	391/884/J	6.01.1987 r.
6.	Wleń	dom mieszkalny	ul. Górska 1	385/940/J	7.12.1988 r.
7.	Wleń	pałac	ul. Winiogórska 1	392/664/J	11.05.1981 r.
8.	Wleń	kościół parafialny pw. św. Mikołaja Biskupa	dz.nr 95, obręb 0002	A/6153	8.21.2019 r.
9.	Wleń	cmentarz przykościelny	dz. nr 95, obręb 0002	360/974/J	31.07.1989 r.
10.	Wleń	cmentarz ewangelicki, ob. komunalny	ul. Górska 7	389/969	12.04.1989 r.
11.	Bystrzyca	dwór, ob. dom mieszkalny	31a	362/1268/J	14.06.1996 r.
12.	Bystrzyca	dom mieszkalno-gospodarczy	12	A/5991	03.02.2016 r.
13.	Bystrzyca	kościół filialny pw. Matki Bożej z Lourdes, d. kościół ewangelicki	12/18	A/1309	31.08.2009 r.
14.	Bystrzyca	spichlerz	32H	A/5310	20.09.2011 r.
15.	Łupki	ruiny zamku Lenno		361/339	13.11.1956 r.
16.	Łupki	zespół pałacowy z folwarkiem	53		
17.	Łupki	pałac	53	393/869/J	10.05.1985 r.
18.	Łupki	pawilon ogrodowy w zespole	53	394/869/J	10.05.1986 r.
19.	Łupki	gołębnik w zespole	53	395/869/J	10.05.1987 r.
20.	Łupki	park pałacowy	53	394/526/J	15.06.1979 r.
21.	Łupki	kościół pw. św. Jadwigi		361/339	13.11.1956 r.
22.	Marczów	kościół filialny św. Katarzyny wraz z cmentarzem		357/1185/J	18.01.1995 r.
23.	Marczów	dwór, ob. dom mieszkalny	105	365/906/J	4.12.1987 r.
24.	Marczów	dom mieszkalno - gospodarczy	108	366/906/J	4.12.1987 r.
25.	Nielestno	pałac, ob. Ośrodek Pomocy Społecznej	17C	363/974	11.05.1963 r.
26.	Nielestno	park pałacowy	17	364/524/J	15.06.1979 r.
27.	Pilchowice	dwór, ob. dom mieszkalny	112	367/1071/J	15.04.1991 r.
28.	Pilchowice	zespół budowlany obiektów hydrotechnicznych elektrowni wodnej	obok nr. 67A	A/6253/1-4	28. 05.2023 r.

⁵⁶ Gierczyk W., Gładysz A., Borkowska M., *Św. Jadwiga Śląska patronką Zespołu Szkół we Wleniu*, Studia Salvatoriana Polonica, Bagno k. Wrocław 2017

⁵⁷ Bunikowski T., *Święta Jadwiga Śląska w dziejach i kulturze Wlenia*, Legnickie Studia Teologiczno-Historyczne, Rok XV nr 2, Perspectiva, Legnica 2016

⁵⁸ Op.cit. w poz. 49

⁵⁹ Op.cit. w poz. 50

29.	Pilchowice	zapora	obok nr. 67A	A/6253/1-4	28.05.2023 r.
30.	Pilchowice	budynek elektrowni wodnej	obok nr. 67A	A/6253/1-4	28.05.2023 r.
31.	Pilchowice	budynek rozdzielni	obok nr. 67A	A/6253/1-4	28.05.2023 r.
32.	Pilchowice	most kolejowy	nad Jez. Pilchowskim	A/6180	18.08.2020 r.
33.	Pilchowice	zespół budynków stacji kolejowej Pilchowice-Zapora	obok nr. 72	A/5884/1-3	2.08.2013 r.
34.	Pilchowice	budynek dworca z wiatą peronową	obok nr. 72	A/5884/1-3	2.08.2013 r.
35.	Pilchowice	budynek mieszkalny	obok nr. 72	A/5884/1-3	2.08.2013 r.
36.	Pilchowice	budynek gospodarczy	obok nr. 72	A/5884/1-3	2.08.2013 r.
37.	Przeździec	dwór	16	382/623/J	15.04.1991 r.
38.	Przeździec	park dworski	16	383/702/J	10.11.1981 r.
39.	Przeździec	budynek mieszkalno-gospodarczy z kuźnią	25	A/6127	19.02.2019 r.
40.	Radomice	kościół filialny św. Jakuba i Katarzyny Aleksandryjskiej		358/474	04.12.1958 r.
41.	Radomice	cmentarz przykościelny		359/953/J	12.04.1989 r.

W ogólnej liczbie ww. zabytków znajduje się 8 budynków mieszkalnych i 7 pałaców (co przy ich łącznej liczbie 15 obejmuje 36,5 % całego zasobu), 8 obiektów sakralnych (co obejmuje 19,5 % zasobu) i 7 obiektów inżynierskich, co stanowi 17 % zasobu.

W skład pozostałych 625 obiektów, ujętych w *Gminnej Ewidencji Zabytków* wchodzi w I części zabytkowe budynki i inne obiekty, wskazane w *Wykazie Wojewódzkiego Urzędu Ochrony Zabytków*⁶⁰ (jest ich 328), zaś w II części zabytkowe obiekty, wyłonione w ramach prac terenowych i kameralnych nad ww. *Ewidencją*. Podkreślić trzeba, że w ich wyniku liczba 420 obiektów, proponowanych przed 2017 r. do ujęcia w *Ewidencji* (poza zabytkami wpisanymi do rejestru) wzrosła znacząco (o ok. 49%). Ilościowe zestawienia ww. obiektów przedstawia się w poniższym zestawieniu (a także dodatkowo w Aneksie do niniejszego opracowania w szczegółowym ujęciu).

Zestawienie 2. Wykaz ilości obiektów zabytkowych w gminie Wleń wpisanych do Gminnej Ewidencji Zabytków (GEZ) i pozostających poza rejestrem zabytków.

Lp.	miejsowość	ilość obiektów ujętych w wykazie Wojewódzkiego Urzędu Ochrony Zabytków	ilość obiektów nie ujętych w wykazie Wojewódzkiego Urzędu Ochrony Zabytków, wprowadzonych do GEZ	ogółem
1.	Wleń	102	86	188
2.	Belczyna	15	12	27
3.	Bystrzyca	31	17	48
4.	Klecza	19	13	32
5.	Łupki	31	17	48
6.	Marczów	45	39	84
7.	Modrzewie	2	4	6
8.	Nieleszno	11	11	22
9.	Pilchowice	36	42	78
10.	Przeździec	2	19	21
11.	Radomice	10	15	25
12.	Strzyżowiec	25	12	37
13.	Tarczyn	--	10	10
	Razem	328	297	628

W przeciwieństwie do zestawienia zabytków ujętych w rejestrze, udział budynków mieszkalnych w ogólnej liczbie zabytków pozostających poza rejestrem, ale ujętych w *Ewidencji* jest zdecydowanie większy i obejmuje aż 83,6% (3,8% to zabytki sakralne, a zasób ten obejmuje m.in. 24 kapliczki w Marczowie), a 8,6% – to zabytki techniki.

5.7. Zabytki o najwyższym znaczeniu dla gminy i regionu

W nawiązaniu do informacji zawartych w załączonej do *Programu opieki nad zabytkami województwa dolnośląskiego na lata 2021-2024* Tabeli 6 z *Wykazem zabytków o znaczeniu regionalnym i ponadregionalnym, opracowanym przez DWKZ*⁶¹ wskazuje się Zamek Lenno (Wleń) jako obiekt o najwyższym znaczeniu dla gminy i regionu oraz o znaczeniu ponadregionalnym. Za zabytek o takim samym statusie powinna być uznana również zapora wodna w Pilchowicach, której nie ujęto w ww. *Wykazie*.

⁶⁰ Wykaz zabytków – Miasto i Gmina Wleń, DWKZ, Wrocław 2023

⁶¹ Op.cit. poz 34

5.8. Zabytki zagrożone dalszą destrukcją lub zniszczeniem

W nawiązaniu do informacji zawartej we wspomnianym *Programie*, w Tabeli 7 z Wykazem zagrożonych zabytków architektury, budownictwa, parków i cmentarzy wpisanych do rejestru zabytków, opracowanym przez DWKZ oraz innych danych wskazuje się poniżej jako obiekty pozostające w bardzo złym stanie technicznym lub zrujnowane i wymagające w pierwszej kolejności pilnych interwencji:

- 1) dom mieszkalny przy ul. Kościelnej 31 we Wleniu (ujęty w I części *Gminnej Ewidencji Zabytków*, obejmującej obiekty wpisane do rejestru zabytków);
- 2) dawny kościół ewangelicki przy Kościelnej 15 we Wleniu (ujęty w II części *Gminnej Ewidencji Zabytków*);
- 3) budynek usługowy przy Placu Bohaterów Nysy 3/5 (nie ujęty w II części *Gminnej Ewidencji Zabytków*, ale chroniony w formie ustaleń miejscowego planu zagospodarowania przestrzennego, uchwalonego Uchwałą nr 65/XIV/07 Rady Miasta i Gminy Wleń z dn. 20.12.2007 r., m.in. zawartych w rozdz. 5, § 6 ust. 2 pkt. 2-11).

5.9. Zabytki pozostające w zarządzie gminy

W zarządzie gminy Wleń pozostają następujące obiekty objęte ochroną konserwatorską i wymagające kompleksowych działań rewitalizacyjnych:

- 1) Zamek Lenno (Wleń) we wsi Łupki;
- 2) dawny kościół ewangelicki przy Kościelnej 15 we Wleniu;
- 3) budynek usługowy przy Placu Bohaterów Nysy 3/5 we Wleniu;
- 4) świetlica w Belczynie.

5.10. Ogólna ocena stanu dziedzictwa kulturowego gminy i zabytków na jej terenie

Stan dziedzictwa kulturowego gminy ulega systematycznej poprawie, czego przejawami są m.in. postępujące w ostatnim dziesięcioleciu procesy rewitalizacji budynków w zabudowie przyrynkowej we Wleniu, remont murów Zamku Lenno (Wleń), odnowa obiektów w zespole pałacowo-parkowym w Łupkach, a także odnowa szeregu obiektów mieszkalnych we wsiach, przy czym niektóre z nich poddano rewitalizacji na bardzo wysokim poziomie. Wykorzystywana jest przy tym w wielu przypadkach pomoc państwa i Unii Europejskiej dla właścicieli i użytkowników poszczególnych obiektów, a także fundusze prywatne.

Skala tych pozytywnych dokonań nie jest niestety zadowalająca wobec mnogości obiektów, które oczekują na podjęcie odpowiednich prac remontowych lub rewitalizacji. Lista obiektów zagrożonych dalszą destrukcją lub zniszczeniem od szeregu lat pozostaje w zasadzie bez zmian. Skala zadań związanych z koniecznym uporządkowaniem spraw właścicielskich, doprowadzeniem do zmiany właścicieli obiektów zagrożonych pełnym zrujnowaniem i oddaniem ich w ręce nowych użytkowników, którzy mogą zagwarantować podjęcie się choćby prac ratunkowych albo rozpoczęcia pełnych remontów i adaptacji dla nowych potrzeb – jest bardzo duża.

Realne możliwości doprowadzenia do kompleksowej rewitalizacji czy remontu ww. obiektów są trudne do określenia w krótkiej perspektywie, jaką przyjęto dla niniejszego *Programu* i pozostają w wielu przypadkach poza kompetencjami i możliwościami interwencji samorządu gminy. Niemniej jednak na miarę jego możliwości należy podjąć działania na rzecz wyeliminowania lub osłabienia zagrożeń zarówno dla stanu wielu obiektów zabytkowych, jak i promowania sposobów prowadzenia remontów przy zastosowaniu nowoczesnych materiałów, harmonizujących z historycznie ukształtowanymi strukturami.

6. Założenia dla *Programu opieki nad zabytkami*

6.1. Priorytety *Programu*

Wśród priorytetów dla realizacji *Programu* wskazuje się na wynikające z przyjętych jego celów następujące działania:

- 1) uwzględnianie zadań, związanych z ochroną zabytków, krajobrazu kulturowego i przyrodniczego oraz dziedzictwa archeologicznego w zintegrowanym ujęciu przy aktualizacji i opracowaniu podstawowych dokumentów dla planowania rozwoju gminy;
- 2) podjęcie prac przy odnowie (lub odbudowie w przypadkach tego wymagających) oraz poprawie stanu technicznego i funkcjonalności systemów infrastruktury technicznej w obiektach pozostających w zarządzie gminy;
- 3) wypracowanie nowoczesnych, atrakcyjnych form promocji walorów przyrodniczo-krajobrazowych i krajobrazu kulturowego gminy przy wykorzystaniu nowych technik i różnorodnych mediów;
- 4) inicjowanie, wspieranie i koordynowanie działań na rzecz wzmocnienia tożsamości społeczności lokalnych i podniesienia świadomości pro-kulturowej oraz aktywnego współuczestnictwa w ochronie zabytków;
- 5) wspieranie właścicieli i użytkowników zabytków w podejmowaniu działań na rzecz ich odnowy i m.in. pozyskiwaniu środków pomocowych.

6.2. Cele i kierunki oraz zadania i instrumenty realizacyjne

Głównymi celami *Programu* są:

- 1) **uwzględnianie uwarunkowań ochrony zabytków, w tym krajobrazu kulturowego i dziedzictwa archeologicznego, łącznie z uwarunkowaniami ochrony przyrody i równowagi ekologicznej w planowaniu rozwoju gminy**, a w ramach tego celu realizacja następujących zadań:
 - 1.1) wprowadzanie ww. problematyki w aktualizację strategii rozwoju gminy i programu rewitalizacji oraz w opracowanie planu ogólnego, a także w aktualizację miejscowych planów zagospodarowania przestrzennego;
 - 1.2) współpraca przy opracowaniu dokumentów dla zintegrowanej ochrony dziedzictwa kulturowego, krajobrazu i wartości przyrodniczych na terenie gminy i w jej otoczeniu, w tym. planu ochrony Parku Krajobrazowego Doliny Bobru;
 - 1.3) cyfryzacja dokumentacji zasobów zabytkowych gminy i jej wykorzystanie przy prowadzeniu spraw prawno-administracyjnych w zakresie ochrony zabytków;
 - 1.3) udział pracowników urzędu gminy w okresowych szkoleniach w zakresie znajomości nowych podstaw prawnych dla zintegrowanego planowania rozwoju oraz uwzględniania w nich problematyki ochrony krajobrazu kulturowego i zabytków;
- 2) **zahamowanie procesów degradacji zabytków i doprowadzenie do poprawy stanu ich zachowania**, a w ramach tego celu realizacja następujących zadań:
 - 2.1) zabezpieczenie i utrzymanie obiektów pozostających w zarządzie gminy i objętych ochroną konserwatorską oraz ich otoczenia w jak najlepszym stanie;
 - 2.2) przeprowadzanie okresowych przeglądów stanu technicznego ww. obiektów;
 - 2.3) opracowanie niezbędnej dokumentacji, w tym ewentualnych badań konserwatorskich, oraz podjęcie i wykonanie prac dla poprawy stanu technicznego ww. obiektów (a także i ich odbudowy w razie potrzeby);
 - 2.4) wspieranie działań na rzecz zabezpieczenia i zachowania obiektów zabytkowych, zwłaszcza najbardziej zagrożonych;

- 2.5) wspieranie poprawy warunków prawnych, organizacyjnych i finansowych, umożliwiających trwałe zachowanie zabytków oraz ich zagospodarowanie i utrzymanie;
 - 2.6) powoływanie społecznych opiekunów i wspieranie ich zaangażowania w ochronę zabytków i zapobieganie zagrożeniom mogącym spowodować uszczerbek dla ich walorów;
- 3) **wyeksponowanie poszczególnych zabytków oraz walorów krajobrazu kulturowego**, a w ramach tego celu realizacja następujących zadań:
- 3.1) wsparcie i współpraca przy przygotowaniu dokumentacji i wniosku ws wpisania Zamku Lenno (Wleń) na Listę Pomników Historii RP;
 - 3.2) zainicjowanie i wspieranie działań na rzecz utworzenia Parków Kulturowych dla terenów Wleńskiego Gródka oraz zapory w Pilchowicach z towarzyszącym jej zespołem budynków;
 - 3.3) umieszczanie znaku informacyjnego na zabytkach nieruchomych, wpisanych do rejestru i innych obiektach zabytkowych;
 - 3.4) promowanie lokalnych tradycji architektoniczno-budowlanych w ramach modernizacji i rozbudowy terenów osadniczych, związanych m.in. z utrzymaniem skali, form wystroju i ukształtowania bryły nowych obiektów w nawiązaniu do historycznie ukształtowanego ich otoczenia;
 - 3.5) wspieranie rozbudowy i zagospodarowania systemu regionalnych i lokalnych szlaków turystycznych dla udostępnienia najcenniejszych zabytków i miejsc o szczególnych walorach krajobrazu kulturowego;
- 4) **podejmowanie działań zwiększających atrakcyjność zabytków dla potrzeb społecznych, turystycznych i edukacyjnych** oraz wspieranie inicjatyw sprzyjających wzrostowi środków finansowych na opiekę nad zabytkami, a w ramach tego celu realizacja następujących zadań:
- 4.1) wspieranie organizacji pozarządowych podejmujących się popularyzowania i upowszechniania wiedzy o dziedzictwie kulturowym gminy i wzmacnianiu tożsamości lokalnej;
 - 4.2) opracowanie koncepcji multimedialnej promocji atrakcji kulturowych i turystycznych powiatu;
 - 4.3) wspieranie wydawnictw promujących historię, wkład zasłużonych osób w utrzymanie i odnowę dziedzictwa kulturowego;
 - 4.4) organizacja corocznego konkursu na najlepiej utrzymany zabytek w powiecie;
- 5) **określenie warunków współpracy z właścicielami zabytków, eliminujących sytuacje konfliktowe, związane z odnową i odpowiednim ich wykorzystaniem**, a w ramach tego celu realizacja następujących zadań:
- 5.1) pomoc w uzyskaniu informacji dla właścicieli i użytkowników zabytków o możliwościach uzyskania dotacji na prace konserwatorskie, restauratorskie lub roboty budowlane przy obiektach wpisanych do rejestru i gminnej ewidencji zabytków ze środków gminy, samorządu województwa i ministerstwa Kultury i Dziedzictwa Narodowego;
 - 5.2) pomoc w rozwiązywaniu problemów związanych z utrzymaniem zabytku, możliwościami i zakresem jego modernizacji i jego ewentualnej przebudowy i realizacją zaleceń konserwatorskich;
- 6) **podejmowanie przedsięwzięć umożliwiających tworzenie miejsc pracy związanych z opieką nad zabytkami**, a w ramach tego celu realizacja następujących zadań:
- 6.1) zainicjowanie zorganizowania przy Powiatowym Urzędzie Pracy międzygminnego banku informacji o poszukiwanych pracownikach dla wykonstwa remontów w obiektach zabytkowych;
 - 6.2) promowanie możliwości pozyskiwania środków z funduszy pomocowych na przedsięwzięcia umożliwiające tworzenie miejsc pracy związanych z opieką nad zabytkami w powiązaniu z obsługą ruchu turystycznego, agroturystyki i ekoturystyki;
 - 6.3) wspieranie działań związanych z dostosowaniem obiektów dla potrzeb osób z niepełnosprawnościami i wsparcie dla zorganizowania wyspecjalizowanych grup wykonawczych.

7. Zasady oceny realizacji *Programu* oraz metody monitoringu

Dla koordynowania i monitorowania realizacji zadań przyjętych w *Programie* postuluje się wskazanie jego koordynatora w strukturze organizacyjnej gminy, który będzie współpracował z odpowiednimi służbami w urzędach gminnych, ze służbami konserwatorskimi, właścicielami i użytkownikami obiektów zabytkowych oraz organizacjami pozarządowymi, zainteresowanymi współuczestnictwem we wdrażaniu ww. zadań w praktykę.

Zakłada się sporządzanie co dwa lata sprawozdania z ceny stanu realizacji *Programu*, które będzie przedstawione Zarządowi Gminy i Radzie Miasta i Gminy oraz upublicznione i udostępniane mieszkańcom.

8. Źródła finansowania zadań z zakresu ochrony zabytków przez gminę

Dla sfinansowania zadań z zakresu ochrony zabytków można wykorzystać dotacje:

- 1) gminy, zgodnie z regulacjami zawartymi w stosownej Uchwale Rady Miasta i Gminy;
- 2) Ministerstwa Kultury i Dziedzictwa Narodowego w ramach programów: Ochrona zabytków, Ochrona zabytków archeologicznych, Miejsca pamięci i trwale upamiętnienia, Groby i cmentarze wojenne w kraju;
- 3) z budżetu Wojewódzkiego Konserwatora Zabytków;
- 4) Samorządu Województwa Dolnośląskiego w ramach naboru wniosków o udzielenie dotacji na prace konserwatorskie, restauratorskie lub roboty budowlane przy zabytkach;
oraz ze środków:
- 5) Rządowego Programu Odbudowy Zabytków, umożliwiających ich pozyskanie na remonty zabytków wpisanych do gminnej ewidencji zabytków, przy priorytetowym traktowaniu zabytków wpisanych do rejestru;
- 6) Narodowego Funduszu Ochrony Zabytków;
- 7) Narodowego Funduszu Ochrony Środowiska i Gospodarki Wodnej.

9. Literatura

- Bunikowski T., *Święta Jadwiga Śląska w dziejach i kulturze Wlenia*, Legnickie Studia Teologiczno-Historyczne, Rok XV nr 2, Perspectiva, Legnica 2016
- Gierczyk W., Gładysz A. i Borkowska M., *Św. Jadwiga Śląska patronką Zespołu Szkół we Wleniu*, Studia Salvatoriana Polonica, Bagno k. Wrocław 2017
- Heimathbuch des Kreises Loewenberg*, Landkreis Hannover, Hannover 1959
- Ogonowski H., *Miasto i gmina Wleń*, UMiG Wleń i OKSiT we Wleniu, Wleń 2012
- Staffa M., Mazurski K. F., Czerwiński J., Pisarski G., *Słownik geografii turystycznej Sudetów – Góry Kaczawskie, Tom 6*, Wyd. I-Bis, Wrocław 2000
- Staffa M., Mazurski K. F., Czerwiński J., Pisarski G., *Słownik geografii turystycznej Sudetów – Pogórze Izerskie, Tom 2, A-Ł*, Wyd. I-Bis, Wrocław 2003
- Staffa M., Mazurski K. F., Czerwiński J., Pisarski G., *Słownik geografii turystycznej Sudetów – Pogórze Izerskie, M-Ż, Tom 2*, Wyd. I-Bis, Wrocław 2003
- Staffa M., Mazurski K. F., Czerwiński J., Pisarski G., *Słownik geografii turystycznej Sudetów – Pogórze Kaczawskie, Tom 7*, Wyd. I-Bis, Wrocław 2002

Akty prawne, akty normatywne, dokumenty strategiczne i inne

- Konstytucja Rzeczypospolitej Polskiej, Dz.U. z 1997 r. nr 78, poz. 483
- Ustawa z dnia 27 czerwca 1997 r. o bibliotekach, Dz. U. z 2022 r. poz. 2393
- Ustawa z dnia 21 sierpnia 1997 r. o gospodarce nieruchomościami, Dz. U. z 2023 r. poz. 344
- Ustawa z dnia 28 marca 1933 r. o grobach i cmentarzach wojennych, Dz. U. z 2018 r. poz. 2337
- Ustawa z dnia 18 grudnia 1998 r. o Instytucie Pałacu Narodowej – Komisji Ścigania Zbrodni przeciwko Narodowi Polskiemu, Dz. U. z 2023 r. poz. 102
- Ustawa z dnia 21 listopada 1996 r. o muzeach, Dz. U. z 2022 r., poz. 385
- Ustawa z dnia 14 lipca 1983 r. o narodowym zasobie archiwalnym i archiwach, Dz. U. z 2020 r. poz. 164
- Ustawa z dnia 16 kwietnia 2004 r. o ochronie przyrody, Dz. U. z 2023 r. poz. 1336, 1688, 1890
- Ustawa z dnia 23 lipca 2003 r. o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami, tekst ujedn., Dz. U. z 2023 r. poz. 951, 1688, 1904
- Ustawa z dnia 25 października 1991 r. o organizowaniu i prowadzeniu działalności kulturalnej, Dz. U. z 2020 r. poz. 194 i z 2019 r. poz. 2020.
- Ustawa z dnia 27 marca 2003 r. o planowaniu i zagospodarowaniu przestrzennym, tekst ujedn. Dz. U. z 2023 roku poz. 977, 1506, 1597, 1688, 1890, 2029, 2739
- Ustawa z dnia 7 lipca 1994 r. Prawo budowlane, Dz. U. z 2023 r. poz. 682
- Ustawa z dnia 27 kwietnia 2001 r. Prawo ochrony środowiska, Dz. U. z 2022 r. poz. 2556
- Ustawa z dnia o samorządzie gminnym, tekst ujedn., Dz. U. z 2023 r. poz. 40, 572, 1463, 1688
- Rozporządzenie Ministra Klimatu i Środowiska z dnia 13 czerwca 2022 r. w sprawie specjalnego obszaru ochrony siedlisk Ostoja nad Bobrem (PLH020054)
- Rozporządzenie Ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego z dnia 2 sierpnia 2018 r., Dz.U. z 2018 r. poz. 1609 ze zm.
- Rozporządzenie MKiDN z dnia 26 maja 2011 r., Dz.U. z 2011 r. Nr 113, poz. 661 ze zm)
- Rozporządzenie MKiDN z dnia 16 sierpnia 2017 r., Dz.U. z 2017 r. poz. 1674
- Zarządzenie Ministra Ochrony Środowiska, Zasobów Naturalnych i Leśnictwa z dnia 12 września 1994 r. w sprawie uznania za rezerwat przyrody (m.in. Rezerwatu Góra Zamkowa)
- Uchwała NR 164/XXV/20 Rady M. i Gm. Wleń z dnia 5 listopada 2020 r. w sprawie określenia zasad udzielania dotacji na prace konserwatorskie, restauratorskie lub roboty budowlane przy zabytku wpisanym do rejestru zabytków lub znajdującym się w gminnej ewidencji zabytków
- Program opieki nad zabytkami województwa dolnośląskiego na lata 2021-2024, Uchwała nr XXXIV/686/21 Sejmiku Województwa Dolnośląskiego z dnia 24 czerwca 2021 r., Dz. Urz. Woj. Doln. z 1 lipca 2021 r. poz. 3194
- Plan zagospodarowania przestrzennego województwa dolnośląskiego, Uchwała nr XIX/482/20 Sejmiku Województwa Dolnośląskiego z dnia 16 czerwca 2020 r., Dz. Urz. Woj. Doln. z dnia 30 czerwca 2020 r., poz. 4036
- Miejscowy planu zagospodarowania przestrzennego miasta i gminy Wleń w granicach administracyjnych, Uchwała nr 65/XIV/07 Rady M. i Gm. Gminy Wleń z dnia 20 grudnia 2007 r.
- Uchwała nr 16/III/18 Rady Gminy M. i Gm. Wleń z dnia 14 grudnia 2018 r. w sprawie przyjęcia Strategii rozwoju społeczno-gospodarczego południowej i zachodniej części Dolnego Śląska, zwanej „Strategia Rozwoju Sudety 2030”
- Uchwała Nr VIII/47/89 Wojewódzkiej Rady Narodowej w Jeleniej Górze z dnia 16 listopada 1989 r. w sprawie utworzenia parku krajobrazowego pod nazwą "Park Krajobrazowy Doliny Bobru"

Krajowy program ochrony zabytków i opieki nad zabytkami na lata 2019-2022, Uchwała RM nr 82 z 11 września 2019 r., M.P. z 11 września 2019 r. poz. 808

Lokalny Program Rewitalizacji Miasta i Gminy Wleń na lata 2016-2023, Uchwała NR 176/XXVII/17 Rady M. i Gm. Wleń z dnia 9 lutego 2017 r.

Strategia na rzecz Odpowiedzialnego Rozwoju do roku 2020 (z perspektywą do 2030 r.), Uchwała Nr 8 Rady Ministrów z dnia 14 lutego 2017 r., M. P. z 2017 r. poz. 260

Strategia Rozwoju Kapitału Społecznego, Uchwała nr 155 Rady Ministrów z dnia 27 października 2020 r., M.P. z 2020 r., poz. 1060

Strategia rozwoju M. i Gm. Wleń na l. 2015-2022, Uchwała nr 86/XV.16 Rady M. i Gm. Wleń z dnia 28 stycznia 2016 r.

Strategia rozwoju społeczno-gospodarczego południowej i zachodniej części województwa dolnośląskiego na lata 2020-2030 – Strategia Rozwoju Sudety 2030, Centrum Badawczo-Rozwojowe Samorządu Terytorialnego Uniwersytetu Ekonomicznego we Wrocławiu, Wrocław 2018;

Strategia Rozwoju Województwa Dolnośląskiego 2030, Uchwała nr L/1790/18 Sejmiku Województwa Dolnośląskiego z dnia 20 września 2018 r., Sejmik Dolnośląski, Wrocław 2018

Strategia Zintegrowanych Inwestycji Terytorialnych Aglomeracji Jeleniogórskiej na l. 2024-2029 (projekt), UM Jelenia Góra 2023

Studium uwarunkowań i kierunków zagospodarowania przestrzennego M. i Gm. Wleń, Uchwała nr 204/XXXII/17 Rady M. i Gm. Wleń z dnia 1 czerwca 2017 r.

Plan ochrony Parku Krajobrazowego Doliny Bobru i jego otuliny, Rozporządzenie Wojewody Dolnośląskiego z dnia 23 marca 2001 r. ws w sprawie ustanowienia ww. planu

Wykaz zabytków – Miasto i Gmina Wleń, DWKZ, Wrocław 2023

Plan ochrony Parku Krajobrazowego Doliny Bobru, Jeleniogórskie Biuro Planowania i Projektowania, Jelenia Góra 2001.

Plan ochrony Parku Krajobrazowego Doliny Bobru (projekt – operat generalny), Biuro Urządzania Lasu, Brzeg 2024

Rekomendacje dla planowania rozwoju w Górskim Obszarze Funkcjonalnym, IRT, Wrocław 2023

Gminna Ewidencja Zabytków, Fundacja Karkonoska, Jelenia Góra 2024

10. Aneksy

10.1. Zestawienie zabytków ruchomych, ujętych w Gminnej Ewidencji

Zestawienie zabytków ruchomych, ujętych w Gminnej Ewidencji Zabytków.

Lp. (nr wg wykazu WUOZ)	Obiekt wpisany do Gminnej Ewidencji Zabytków	Adres: plac,ulica lub nr działki geodezyjnej	Nr budynku	Uwagi
1. WLEŃ				
1. (1)	miasto (układ urbanistyczny)			nr rejestru zabytków 386/385 z 25.11.1956 r.
2. (2)	ratusz	Plac Bohaterów Nysy	7	nr rejestru zabytków 387/341 z 13.11.1956 r.
3. (43)	dom mieszkalny	Plac Bohaterów Nysy	34	nr rejestru zabytków 384/1297/J z 30.05.1997 r.
4. (80)	dom mieszkalny	Kościelna	1	nr rejestru zabytków 390/1178/J z 5.11.1994 r.
5. (87)	dom mieszkalny	Kościelna	31	nr rejestru zabytków 391/884/J z 6.01.1987 r.
6. (56)	dom mieszkalny	Górska	1	nr rejestru zabytków 385/940/J z 7.12.1988 r.
7. (3)	zespół kościelny	Kościelna	dz. nr 95, obręb 0002	
8. (4)	kościół parafialny pw. św. Mikołaja Biskupa	Kościelna		nr rejestru zabytków A/6153 z 8.21.2019 r.
9. (5)	cmentarz przykościelny	Kościelna		nr rejestru zabytków 360/974/J z 31.07.1989 r.
10. (11)	cmentarz ewangelicki, ob. cmentarz komunalny	Górska	7	nr rejestru zabytków 389/969 z 12.04.1989 r.
11. (12)	pałac	Winiogórska	1	nr rejestru zabytków 392/664/J z 11.05.1981 r.
12. (7)	kaplica Seifredów	Górska	7	
13. (8)	kaplica cmentarna	Górska	7	
14. (9)	kaplica grobowa Grunfeldów	Górska	7	
15. (10)	kaplica Angorów	Górska	7	
16. (19)	dom mieszkalny	Plac Bohaterów Nysy	1	
17. (20)	dom mieszkalny	Plac Bohaterów Nysy	2	
18. (22)	dom mieszkalny	Plac Bohaterów Nysy	6	
19. (23)	dom mieszkalny	Plac Bohaterów Nysy	8	
20. (24)	dom mieszkalny	Plac Bohaterów Nysy	10	
21. (25)	dom mieszkalny	Plac Bohaterów Nysy	11	
22. (26)	dom mieszkalny	Plac Bohaterów Nysy	12	
23. (27)	dom mieszkalny	Plac Bohaterów Nysy	13-14	
24. (28)	dom mieszkalny	Plac Bohaterów Nysy	15	
25. (29)	dom mieszkalny	Plac Bohaterów Nysy	16	
26. (30)	dom mieszkalny	Plac Bohaterów Nysy	17	
27. (35)	dom mieszkalny	Plac Bohaterów Nysy	25-26	
28. (36)	dom mieszkalny	Plac Bohaterów Nysy	27	
29. (37)	dom mieszkalny	Plac Bohaterów Nysy	28	
30. (38)	dom mieszkalny	Plac Bohaterów Nysy	29	

31. (39)	dom mieszkalny	Plac Bohaterów Nysy	30	
32. (40)	dom mieszkalny	Plac Bohaterów Nysy	31	
33. (41)	dom mieszkalny	Plac Bohaterów Nysy	32	
34. (42)	dom mieszkalny	Plac Bohaterów Nysy	33	
35. (13)	dom mieszkalny	Batorego	1	
36. (14)	dom mieszkalny	Batorego	2	
37. (16)	dom mieszkalny	Batorego	7	
38. (17)	dom mieszkalny	Batorego	9	
39. (18)	dom mieszkalny	Batorego	10	
40. (45)	dom mieszkalny	Chopina	5	
41. (46)	dom mieszkalny	Chopina	7	
42. (47)	dom mieszkalny	Chopina	9	
43. (48)	dom mieszkalny	Chopina	17	
44. (49)	dom mieszkalny	Chopina	19	
45. (50)	dom mieszkalny	Dworcowa	1	
46. (51)	dom mieszkalny	Dworcowa	3	
47. (52)	dom mieszkalny	Dworcowa	4	
48. (53)	dom mieszkalny	Dworcowa	8	
49. (55)	plebania	Dworcowa	14	
50. (57)	dom mieszkalny	Górska	2	
51. (58)	dom mieszkalny	Górska	4	
52. (60)	sanatorium kolejowe	Jana Kazimierza	1	
53. (61)	przychodnia lekarska	Jana Kazimierza	2	
54. (62)	dom mieszkalny	Jana Pawła II	1	
55. (63)	dom mieszkalny	Jana Pawła II	3	
56. (64)	dom mieszkalny	Jana Pawła II	7	
57. (65)	dom mieszkalny	Jana Pawła II	9	
58. (66)	dom mieszkalny	Jana Pawła II	13	
59. (67)	dom mieszkalny	Jana Pawła II	15	
60. (68)	dom mieszkalny	Jana Pawła II	16	
61. (69)	dom mieszkalny	Jana Pawła II	26	
62. (70)	dom mieszkalny	Jana Pawła II	28	
63. (72)	dom mieszkalny	Jeleniogórska	2	
64. (74)	dom mieszkalny	Kasprowicza	2	
65. (75)	dom mieszkalny	Kasprowicza	3	
66. (77)	dom mieszkalny	Kasprowicza	7	
67. (78)	dom mieszkalny	Kasprowicza	12	
68. (81)	dom mieszkalny	Kościelna	2	
69. (82)	dom mieszkalny	Kościelna	4	

70. (83)	dom mieszkalny	Kościelna	6	
71. (84)	dom mieszkalny	Kościelna	9	
72. (85)	dom mieszkalny	Kościelna	11	
73. (86)	d. bank spółdzielczy	Kościelna	17	
74. (88)	dom mieszkalny	Kościelna	29	
75. (90)	dom mieszkalny	Kościuszki	1	
76. (91)	dom mieszkalny	Kościuszki	3	
77. (92)	dom mieszkalny	Kościuszki	5	
78. (93)	dom mieszkalny	Kościuszki	7	
79. (94)	dom mieszkalny	Kościuszki	8	
80. (95)	dom mieszkalny	Kościuszki	9	
81. (96)	dom mieszkalny	Kościuszki	10	
82. (97)	dom mieszkalny	Kościuszki	11	
83. (98)	dom mieszkalny	Kościuszki	12	
84. (99)	dom mieszkalny	Kościuszki	13	
85. (100)	dom mieszkalny	Kościuszki	14	
86. (101)	dom mieszkalny	Kościuszki	15	
87. (102)	dom mieszkalny	Kościuszki	16	
88. (103)	dom mieszkalny	Kościuszki	17	
89. (104)	dom mieszkalny	Kościuszki	19	
90. (105)	dom mieszkalny	Kościuszki	20	
91. (107)	stacja PKP	Lipowa	1	
92. (108)	dom mieszkalny	Piastowska	1	
93. (109)	dom mieszkalny	Polna	1	
94. (110)	dom mieszkalny	Polna	2	
95. (111)	poczta	Pocztowa	1	
96. (112)	dom mieszkalny	Pocztowa	2	
97. (113)	dom mieszkalny	Pocztowa	3	
98. (114)	dom mieszkalny	Pocztowa	4	
99. (115)	dom mieszkalny	Pocztowa	11	
100.(116)	dom mieszkalny	Skarpowa	1	
101.(117)	dom mieszkalny	Skarpowa	2	
102.(118)	dom mieszkalny	Skarpowa	3	
103.(119)	dom mieszkalny	Skarpowa	5	
104.(122)	dom mieszkalny	Stachowicza	1	
105.(123)	dom mieszkalny	Stachowicza	2	
106.(124)	dom mieszkalny	Stachowicza	8	
107.(125)	dom mieszkalny	Stachowicza	10	
108.(126)	dom mieszkalny	Stachowicza	12	

109.(128)	dom mieszkalny	Wąska	3-5	
110.(129)	przychodnia weterynaryjna	Wojska Polskiego	7	
111.(130)	dom mieszkalny	Zarzecz	1	
112.(131)	dom mieszkalny	Zarzecz	2	
113.	dom mieszkalny	Plac Bohaterów Nysy	9	
114.	budynek gospodarczy	Plac Bohaterów Nysy (Stachowicza 1)	35	
115.	ogrodzenie	Plac Bohaterów Nysy	35	
116.	pomnik gołębiarki	Plac Bohaterów Nysy	dz. nr 100, obręb 0002	
117.	dom mieszkalny	Batorego	2a	
118.	dom mieszkalny	Batorego	3	
119.	dom mieszkalny	Chopina	1	
120.	dom mieszkalny	Chopina	3	
121.	dom mieszkalny	Chopina	11	
122.	dom mieszkalny	Chopina	13	
123.	dom mieszkalny	Dworcowa	12	
124.	budynek gospodarczy	Dworcowa	14	
125.	dom mieszkalny	Górska	6	
126.	dom mieszkalno-gospodarczy	Henryka Brodatego	1	
127.	park przy sanatorium kolejowym	Jana Kazimierza	1	
128.	dom mieszkalny	Jana Kazimierza	3	
129.	dom mieszkalny	Jana Kazimierza	5	
130.	dom mieszkalny	Jana Kazimierza	9	
131.	dom mieszkalny	Jana Pawła II	2	
132.	dom mieszkalny	Jana Pawła II	4	
133.	dom mieszkalny	Jana Pawła II	6	
134.	dom mieszkalny	Jana Pawła II	10	
135.	dom mieszkalny	Jana Pawła II	18-20	
136.	dom mieszkalny	Jana Pawła II	24	
137.	dom mieszkalny	Jeleniogórska	4	
138.	oficyna mieszkalno-gospodarcza	Kasprowicza	2b	
139.	dom mieszkalny	Kasprowicza	4	
140.	dom mieszkalno-gospodarczy	Kasprowicza	7a	
141.	dom mieszkalny	Kasprowicza	10	
142.	dom mieszkalny	Kościelna	3	
143.	dom mieszkalny	Kościelna	5	
144.	dom mieszkalny	Kościelna	7	
145.	dom mieszkalny	Kościelna	8	
146.	dom mieszkalny	Kościelna	13	

147.	kościół ewangelicki, ob. magazyn	Kościelna	15	
148.	dom mieszkalny	Kościuszki	6	
149.	dom mieszkalny	Kościuszki	18	
150.	dom mieszkalny	Ogrodowa	11	
151.	dom mieszkalny	Piastowska	2	
152.	dom mieszkalny	Piastowska	3	
153.	dom mieszkalny	Piastowska	5	
154.	dom mieszkalny	Piastowska	7	
155.	dom mieszkalny	Piastowska	9	
156.	dom mieszkalny	Pocztowa	9	
157.	dom mieszkalny	Polna	4	
158.	dom mieszkalny	Polna	5	
159.	dom mieszkalny w zespole d. majątku Baumertów	Polna	6	
160.	dom mieszkalny	Skarpowa	4	
161.	dom mieszkalny	Skarpowa	7	
162.	dom mieszkalny	Skarpowa	8	
163.	dom mieszkalny	Skarpowa	10	
164.	dom mieszkalny	Skarpowa	11	
165.	dom mieszkalny	Skarpowa	13	
166.	dom mieszkalny	Skarpowa	15-15a	
167.	dom mieszkalny	Stachowicza	4	
168.	przedszkole	Stachowicza	6	
169.	park przy pałacu	Winiogórska	1	
170.	oficyna przy pałacu	Winiogórska	1a	
171.	oficyna II przy pałacu	Winiogórska	1b	
172.	dom mieszkalny	Winiogórska	2	
173.	dom mieszkalny	Winiogórska	3	
174.	dom mieszkalny	Winiogórska	4	
175.	dom mieszkalny	Winiogórska	5	
176.	dom mieszkalny	Winiogórska	6	
177.	dom mieszkalny	Winiogórska	8	
178.	dom mieszkalny	Winiogórska	10	
179.	dom mieszkalny	Wojska Polskiego	3	
180.	dom mieszkalny	Wojska Polskiego	5	
181.	dom mieszkalny	Wojska Polskiego	9	
182.	dom mieszkalno-gospodarczy	Wojska Polskiego	11a	
183.	budynek biurowo-produkcyjny	Wojska Polskiego	2-4	
184.	stodoła	Kasprowicza	1	
185.	figura św. Jana Nepomucena	Dworcowa	14	

186.	mur przy plebanii	Dworcowa	14	
187.	kapliczka	Wojska Polskiego	obok nr. 11a (dz. nr 34, obręb 0001)	
188.	krzyż pokutny	Lipowa	dz. nr 41, obręb 0002, w pobliżu skrzyż. z ul. Dworcową	
189.	krzyż przydrożny	Polna	obok nr. 6 (dz. nr 73, obręb 0001)	
190.	kolumna z kapliczką	Polna	obok nr. 6 (dz. nr 52/5, obręb 0001)	
191.	trafostacja I	Lipowa	obok Wojska Polskiego 11 (dz. nr 5, obręb 0002)	
192.	trafostacja II	Winiogórska	obok nr. 10 (dz. nr 240, obręb 0002)	
193.	most drogowy	Kościuszki/Jeleniogórska		
194.	wiadukt drogowy	Lipowa/Batorego		
195.	tunel kolejowy	Górska/Batorego	włot tunelu dz. nr 306, obręb 0002	
196.	stanowiska archeologiczne			

TERENY WSI

Lp. (nr wg wykazu WUOZ)	Obiekt wpisany do Gminnej Ewidencji Zabytków	Nr budynku lub lokalizacja	Uwagi
2. BEŁCZYNA			
197.(1 i 2)	dom mieszkalno-gospodarczy	1-2	
198. (3)	dom mieszkalno-gospodarczy	6	
199. (4)	dom mieszkalny	7	
200. (5)	dom mieszkalny	9A-10	w wykazie ujęty pod nr 9
201. (6)	dom mieszkalny, świetlica	11	
202. (7)	dom mieszkalny	15	
203. (8)	dom mieszkalny	16	
204. (10)	dom mieszkalno-gospodarczy	18	
205. (12)	dom mieszkalny	27	
206. (14)	dom mieszkalny	31	
207. (16)	dom mieszkalny, ob. bud. mieszkalny z częścią gospodarczą	33	
208. (18)	dom mieszkalno-gospodarczy	34	
209. (22)	dom mieszkalno-gospodarczy	40	
210. (23)	dom mieszkalny	43	
211. (24)	dom mieszkalny	44	

212.	układ ruralistyczny		
213.	dom mieszkalny	3-3A	
214.	dom mieszkalny	4	
215.	dom mieszkalny	5	
216.	dom mieszkalny	12	
217.	dom mieszkalny	13	
218.	dom mieszkalny	19	
219.	dom mieszkalny	24	
220.	dom mieszkalny	28	
221.	dom mieszkalny	38	
222.	pomnik poświęcony poległym w l. 1813-1913	obok nr. 9A-10 (na granicy dz. nr 144/4 i 144/3, obręb 0001)	
223.	stanowiska archeologiczne	na płn. od nr. 45	

3. BYSTRZYCA

224. (1)	kościół filialny pw. Matki Bożej z Lourdes, d. kościół ewangelicki	12/18	nr rejestru zabytków A/1309 z 31.08.2009 r.
225. (8)	dom mieszkalno-gospodarczy	12	nr rejestru zabytków A/5991 z 3.02.2016 r.
226. (22)	dwór, dom mieszkalny	31a	nr rejestru zabytków 362/1268/J z 14.06.1996 r.
227. (27)	spichlerz dworski	32H	nr rejestru zabytków A/5310 z 20.09.2011 r.
228. (2)	kaplica grobowa	12/18	
229. (3)	dom mieszkalno-gospodarczy, ob. dom mieszkalny	32A	
230. (4)	budynek mieszkalny, ob. biblioteka	32	
231. (5)	dom mieszkalno-gospodarczy, ob. dom mieszkalny	3	
232. (6)	dom mieszkalno-gospodarczy, ob. dom mieszkalny	5	
233. (7)	dom mieszkalno-gospodarczy, ob. dom mieszkalny	11a	
234. (9)	dom mieszkalno-gospodarczy, ob. dom mieszkalny	13	
235. (10)	dom mieszkalno-gospodarczy, ob. dom mieszkalny	14	
236. (11)	dom mieszkalno-gospodarczy, ob. dom mieszkalny	15	
237. (12)	dom mieszkalny	21	
238. (13)	dom mieszkalno-gospodarczy, ob. dom mieszkalny	22	
239. (15)	dom mieszkalny	23	
240. (14)	dom mieszkalno-gospodarczy, ob. dom mieszkalny	24	
241. (16)	dom mieszkalno-gospodarczy, ob. dom mieszkalny	25	
242. (17)	dom mieszkalno-gospodarczy, ob. dom mieszkalny	26	
243. (18)	dom mieszkalno-gospodarczy, ob. dom mieszkalny	27	
244. (19)	dom mieszkalno-gospodarczy, ob. dom mieszkalny	28	
245. (21)	zespół dworsko-folwarczny	32	
246. (25)	oficyna mieszkalna, ob. dom mieszkalny	32E	

247. (26)	oficyna mieszkalna, ob. dom mieszkalny	32F	
248. (23)	obora w zespole	32G	
249. (24)	remiza strażacka	32I	
250. (30)	kaplica grobowa	obok nr. 36A (wsch. granica dz. nr 528, obręb 0002)	
251. (31)	dom mieszkalny	35	
252. (32)	dom mieszkalno-gospodarczy, ob. dom mieszkalny	36	
253. (33)	dom mieszkalno-gospodarczy, ob. dom mieszkalny	38	
254. (35)	dom mieszkalny	45	
255. (36)	dom mieszkalno-gospodarczy, ob. dom mieszkalny	46	
256. (38)	dom mieszkalno-gospodarczy, ob. dom mieszkalny	52	
257. (39)	dom mieszkalno-gospodarczy, ob. dom mieszkalny	53	
258. (40)	dom mieszkalny	54	
259. (41)	dom mieszkalny	56	
260. (42)	dom mieszkalno-gospodarczy, ob. dom mieszkalny	57	
261.	układ ruralistyczny wsi		
262.	dom mieszkalny, ob. budynek administracyjny	2	
263.	dom mieszkalny	8	
264.	dom mieszkalny	16	
265.	dom mieszkalny	19	
266.	dom mieszkalny	48	
267.	dom mieszkalny	49	
268.	dom mieszkalny	51	
269.	dom mieszkalny	58	
270.	dom mieszkalny	59	
271.	dom mieszkalny	60	
272.	budynek gospodarczy	obok nr. 31A	
273.	brama i mur do dawnego cmentarza	dz. nr 528, obręb 0002	
274.	pomnik poległych w I wojnie światowej	obok nr. 32A (dz. nr 266/9, obręb 0002)	
275.	cmentarz ewangelicki	dz. nr 265, obręb 0002	
276.	trafostacja	obok nr 29 (dz. nr 257, obręb 0002)	
277.	stanowiska archeologiczne		
4. KLECZA			
278. (2)	dom mieszkalno-gospodarczy, ob. dom mieszkalny	6	
279. (3)	dom mieszkalno-gospodarczy, ob. dom mieszkalny	8	
280. (4)	dom mieszkalno-gospodarczy, ob. dom mieszkalny	9	
281. (5)	dom mieszkalno-gospodarczy	10	
282. (6)	dom mieszkalno-gospodarczy	12	

283. (7)	dom mieszkalno-gospodarczy	14	
284. (8)	dom mieszkalny	16	
285. (9)	dom mieszkalny	17	
286. (10)	dom mieszkalny	18	
287. (11)	dom mieszkalno-gospodarczy, ob. dom mieszkalny	19	
288. (12)	dom mieszkalny	20	
289. (13)	dom mieszkalno-gospodarczy	22	
290. (14)	dom mieszkalny	23	
291. (15)	dom mieszkalno-gospodarczy, ob. dom mieszkalny	24	
292. (16)	dom mieszkalny, szkoła podstawowa, ob. dom mieszkalny	29	
293. (17)	dom mieszkalno-gospodarczy, ob. dom mieszkalny	31	
294. (18)	dom mieszkalny	34	
295. (19)	dom mieszkalno-gospodarczy	36	
296. (21)	dom mieszkalno-gospodarczy, ob. dom mieszkalny	40	
297. (22)	dom mieszkalno-gospodarczy, ob. dom mieszkalny	42	
298.	układ ruralistyczny		
299.	dom mieszkalny	4	
300.	dom mieszkalny	11	
301.	dom mieszkalny	15	
302.	dom mieszkalny	25	
303.	dom mieszkalny	26	
304.	dom mieszkalny	30	
305.	dom mieszkalny	32	
306.	dom mieszkalny	44	
307.	dom mieszkalny	46	
308.	cmentarz ewangelicki	ok. 300 m na ptn.-zach. od zabudowy wsi przy drodze do Łupek (dz. nr 85, obręb 0003)	
309.	krzyż pokutny	ok. 700 m na pld, od zabudowy wsi, przy drodze do Radomic (dz. nr 217, obręb 0003)	
310.	stanowisko archeologiczne		

5. ŁUPKI

311. (1)	ruiny zamku Lenno		nr rejestru zabytków 388/339 z 13.11.1956 r.
312. (2)	kościół pw. św. Jadwigi	53	nr rejestru zabytków 361/339 z 13.11.1956 r.
313. (3)	zespół pałacowy z folwarkiem i zamkiem	53	
314. (4)	pałac	53	nr rejestru zabytków 393/869/J z 10.05.1985 r.
315. (5)	pawilon ogrodowy w zespole	53	nr rejestru zabytków 393/869/J z 10.05.1985 r.
316. (6)	gołąbnik w zespole	53	nr rejestru zabytków 393/869/J z 10.05.1985 r.

317. (7)	park pałacowy w zespole	53	nr rejestru zabytków 394/526/J z 15.06.1979 r.
318. (8)	oficyna pałacowa w pd. części zespołu, ob. dom mieszkalny	53B	
319. (9)	oficyna pałacowa w pn.-zach. części zespołu	53	
320. (10)	mur pałacowy	53	
321. (11)	budynek gospodarczy w pd. części zespołu	53	
322. (12)	budynek gospodarczy w pd.-zach. części zespołu	53	
323. (13)	owczarnia w zespole	53	
324. (15)	dom mieszkalny	3	
325. (16)	dom mieszkalny	4	
326. (17)	dom mieszkalny	5	
327. (19)	dom mieszkalny	7	
328. (21)	dom mieszkalny	8	
329. (20)	dom mieszkalny	9	
330. (22)	dom mieszkalny	10	
331. (23)	dom mieszkalno-gospodarczy, ob. dom mieszkalny	13	
332. (24)	dom mieszkalno-gospodarczy, ob. dom mieszkalny	14	
333. (25)	dom mieszkalno-gospodarczy, ob. dom mieszkalny	15	
334. (26)	dom mieszkalny	16	
335. (27)	dom mieszkalno-gospodarczy, ob. dom mieszkalny	20	
336. (28)	dom mieszkalny	22	
337. (29)	dom mieszkalno-gospodarczy, ob. dom mieszkalny	23	
338. (31)	dom mieszkalny	26	
339. (32)	dom mieszkalno-gospodarczy, ob. dom mieszkalny	27	
340. (33)	dom mieszkalno-gospodarczy, ob. dom mieszkalny	28	
341. (34)	dom mieszkalno-gospodarczy, ob. dom mieszkalny	31	
342. (35)	dom mieszkalno-gospodarczy, ob. dom mieszkalny	32	
343. (37)	dom mieszkalno-gospodarczy, ob. dom mieszkalny	34	
344. (38)	dom mieszkalny	39	
345. (39)	budynek gospodarczy, ob. dom mieszkalny	40	
346. (40)	dom mieszkalno-gospodarczy, ob. dom mieszkalny	42	
347. (42)	dom mieszkalny	43	
348. (43)	dom mieszkalny	45	
349. (44)	dom mieszkalny	52	
350. (45)	dom mieszkalno-gospodarczy, ob. dom gościnny	53C	
351.	układ ruralistyczny		
352.	dom mieszkalny	1	
353.	dom mieszkalny	12	
354.	dom mieszkalny	18	
355.	dom mieszkalno-gospodarczy, ob. dom mieszkalny	21	

356.	dom mieszkalny	24	
357.	dom mieszkalny	44	
358.	dom mieszkalny	48	
359.	dom mieszkalny	51	
360.	trafostacja	ok. 90 m na zach. od nr. 49 (dz. nr 242, obręb 0004)	
361.	krzyż pokutny	ok. 200 m na pld. wsch. od Zamku Lenno (dz. nr 315, obręb 0004)	
362.	cmentarz ewangelicki	ok. 250 m na zach. od nr. 49(dz. nr 249, obręb 0004)	
363.	balkon św. Jadwigi	ok. 100 m na wsch. od Zamku Lenno (dz. nr 316, obręb 0004)	
364.	pomnik Friedricha von Grünfelda	ok. 50 m na ptn. od Zamku Lenno dz. nr 316, obręb 0004)	
365.	wiadukt drogowy	skrzyżowanie dróg z Łupek do Pławnej i do Marczowa (dz. nr 243/2, obręb 0002)	
366.	stanowiska archeologiczne		

6. MARCZÓW

367. (2)	kościół filialny pw. św. Katarzyny z cmentarzem		nr rejestru zabytków 357/1185/J z 18.01.1995 r.
368. (1)	dwór, ob. budynek mieszkalny	104	nr rejestru zabytków 365/906/J z 4.12.1987 r.
369. (61)	dom mieszkalno-gospodarczy, ob. dom mieszkalny z częścią biurową	108	nr rejestru zabytków 366/906/J z 4.12.1987 r.
370. (4)	zespół dworski	104-105	
371. (6)	dom mieszkalno-gospodarczy, ob. dom mieszkalny	105A	
372. (8)	stodoła w zespole	105	
373. (10)	dom mieszkalny	2	
374. (12)	dom mieszkalny	3	
375. (11)	poczta, ob. dom mieszkalny z usługami handlu	4	
376. (13)	dom mieszkalny	5	
377. (14)	dom mieszkalny	8	
378. (15)	dom mieszkalny	9	
379. (16)	dom mieszkalny	10	
380.(17)	dom mieszkalny	11	
381. (18)	dom mieszkalny	15	
382. (19)	dom mieszkalny	16	
383. (22)	dom mieszkalno-gospodarczy, ob. dom mieszkalny	20	
384. (9)	szkoła	21	
385. (23)	dom mieszkalny	22	
386. (24)	dom mieszkalny	25	
387. (25)	budynek gospodarczy	26	
388. (26)	dom mieszkalny	27	
389. (27)	dom mieszkalny	29	

390. (28)	dom mieszkalny	30	
391. (29)	dom mieszkalny	31	
392. (30)	dom mieszkalny	32	
393. (31)	dom mieszkalny	33	
394. (32)	dom mieszkalny	37	
395. (34)	dom mieszkalny	41	
396. (36)	dom mieszkalny	43	
397. (39)	dom mieszkalno-gospodarczy, ob. dom mieszkalny	47	
398. (41)	dom mieszkalny	53	
399. (42)	dom mieszkalno-gospodarczy, ob. dom mieszkalny	60	
400. (43)	dom mieszkalny	61	
401. (44)	dom mieszkalny	62	
402. (45)	dom mieszkalno-gospodarczy, ob. dom mieszkalny	63	
403. (46)	dom mieszkalno-gospodarczy, ob. dom mieszkalny	64	
404. (4)	dom mieszkalno-gospodarczy, ob. dom mieszkalny	65	
405. (48)	dom mieszkalno-gospodarczy, ob. dom mieszkalny	67	
406. (50)	dom mieszkalny	75	
407. (51)	dom mieszkalno-gospodarczy, ob. dom mieszkalny	80	
408.(53)	dom mieszkalny	82	
409. (54)	dom mieszkalny	88	
410. (56)	dom mieszkalny	94	
411. (57)	dom mieszkalno-gospodarczy, ob. dom mieszkalny	95	
412. (58)	dom mieszkalno-gospodarczy, ob. dom mieszkalny	97	
413. (59)	dom mieszkalny	100	
414. (60)	dom mieszkalny	103	
415.	układ ruralistyczny		
416.	dom mieszkalny	4/Chałupki	
417.	dom mieszkalny	12	
418.	dom mieszkalny	38	
419.	dom mieszkalny	44	
420.	dom mieszkalny	49	
421.	dom mieszkalny	50	
422.	dom mieszkalny	54	
423.	dom mieszkalny	65A	
424.	dom mieszkalny	70	
425.	dom mieszkalny	79	
426.	dom mieszkalny	109	
427.	kapliczka I	obok nr. 3/Chałupki (dz. nr 778/2, obręb 0005)	
428.	kapliczka II	obok nr. 4/ Chałupki (dz. nr 770/1, obręb 0008)	

429.	kapliczka III	obok nr 3 (dz. nr 55, obręb 0005)	
430.	kapliczka IV	obok nr. 4 (dz. nr 55, obręb 0005)	
431.	kapliczka V	obok nr. 9 (dz. nr 575/2, obręb 0005)	
432.	kapliczka VI	obok nr. 17 (dz. nr 570, obręb 0005)	
433.	kapliczka VII	obok nr. 19 (dz. nr 41, obręb 0005)	
434.	kapliczka VIII	obok nr. 21 (dz. nr 703, obręb 0005)	
435.	kapliczka IX	obok nr. 21 (dz. nr 703, obręb 0005)	
436.	kapliczka X	obok nr. 21 (dz. nr 703, obręb 0005)	
437.	kapliczka XI	obok nr. 22 (dz. nr 722, obręb 0005)	
438.	kapliczka XII	obok nr. 22 (dz. nr 722, obręb 0005)	
439.	kapliczka XIII	obok nr 25A (dz. nr 41, obręb 0005)	
440.	kapliczka XIV	obok nr. 29 (dz. nr 470/4, obręb 0005)	
441.	kapliczka XV	obok nr. 34 (dz. nr 485 obręb 0005)	
442.	kapliczka XVI	obok nr. 41 (dz. nr 783, obręb 0005)	
443.	kapliczka XVII	obok nr. 52 (dz. nr 797/1 obręb 0005)	
444.	kapliczka XVIII	obok nr. 54 (dz. nr 278/3 obręb 0005)	
445.	kapliczka XIX	obok nr. 70 (dz. nr 105/2, obręb 0005)	
446.	kapliczka XX	obok nr. 90 (dz. nr 577, obręb 0005)	
447.	kapliczka XXI	obok nr. 93 (dz. nr 604, obręb 0005)	
448.	kapliczka XXII	obok nr. 100 (dz. nr 40 obręb 0005)	
449.	kapliczka XXIII	obok nr. 104 (dz. nr 34/25 obręb 0005)	
450.	kapliczka XXIV	obok nr 108 (dz. nr 33, obręb 0005)	
451.	trafostacja	obok nr. 54 (dz. nr 278/3, obręb nr 0005)	
452.	przystanek kolejowy	1	
453.	stanowiska archeologiczne		

7. MODRZEWIE

454. (2)	dom mieszkalny	7	
455. (3)	dom mieszkalno-gospodarczy	8	
456.	układ ruralistyczny		
457.	dom mieszkalno-gospodarczy, ob. dom mieszkalny	3	
458.	dom mieszkalny	12	
459.	kapliczka	obok nr. 7 (dz. nr 30/16, obręb nr 0005)	

8. NIELESTNO

460. (2)	pałac, ob. Dom Pomocy Społecznej	17C	nr rejestru zabytków 363/974 z 11.05.1963 r.
----------	----------------------------------	-----	--

461. (3)	park	17	nr rejestru zabytków 364/524/J z 15.06.1979 r.
462. (1)	zespół pałacowy z folwarkiem	17	
463. (4)	oficyna mieszkalna, ob. dom mieszkalny	17	
464. (7)	budynek gospodarczy , ob. dom mieszkalny	17	
465. (10)	dom mieszkalno-gospodarczy, ob. dom mieszkalny	25	
466. (11)	zespół młyński	28	
467. (12)	młyn wodny z piekarnią i mieszkaniem	28	
468. (13)	budynek gospodarczy	28	
469. (9)	dom mieszkalno-gospodarczy, ob. dom mieszkalny	29	
470. (15)	dom mieszkalno-gospodarczy, ob. dom mieszkalny	43	
471. (16)	dom mieszkalno-gospodarczy, ob. dom mieszkalny	44	
472. (17)	dom mieszkalno-gospodarczy, ob. dom mieszkalny	46	
473.	układ ruralistyczny		.
474.	dom mieszkalny	16	
475.	dom mieszkalny	20	
476.	dom mieszkalny	42	
477.	budynek gospodarczy	17	
478.	kapliczka	obok nr. 21 (pn. granica dz. nr 170, obręb 0007)	
479.	krzyż pokutny	obok nr. 23 (dz. nr 211, obręb 0007)	
480.	pomnik poległych w I wojnie światowej	obok nr. 23 (dz. nr 211, obręb 0007)	
481.	trafostacja	obok nr. 21A (dz. nr 163 obręb 0007)	
482.	most drogowy	obok nr. 21A	
483.	stanowiska archeologiczne		

9. PILCHOWICE

484. (1)	dwór	112	nr rejestru zabytków 367/1071/J z 15.04.1991 r.
485. (1)	zespół budowlany obiektów hydrotechnicznych elektrowni wodnej	obok nr. 67A	nr rejestru zabytków A/6253/1-4 z 28. 05.2023 r.
486. (2)	zapora w zespole	obok nr. 67A	nr rejestru zabytków A/6253/1-4 z 28. 05.2023 r.
487. (3)	budynek elektrowni wodnej w zespole	obok nr. 67A	nr rejestru zabytków A/6253/1-4 z 28.05.2023 r.
488. (4)	budynek rozdzielni w zespole	obok nr. 67A	nr rejestru zabytków A/6253/1-4 z 28. 05.2023 r.
489. (5)	przelew skokowy z kaskadą w zespole	obok nr. 67A	nr rejestru zabytków A/6253/1-4 z 28. 05.2023 r.
490. (6)	sztolnia obiegowa wraz z szybem zasuw w zespole	obok nr. 67A	nr rejestru zabytków A/6253/1-4 z 28. 05.2023 r.
491. (7)	dolne stanowiska stopnia wodnego w postaci uregulowanego koryta rzeki w zespole	obok nr. 67A	nr rejestru zabytków A/6253/1-4 z 28. 05.2023 r.
492. (8)	most drogowy w zespole	obok nr. 67A	nr rejestru zabytków A/6253/1-4 z 28. 05.2023 r.
493. (18)	most kolejowy	nad Jeziorem Pilchowickim	nr rejestru zabytków A/6180 z 18.08.2020 r.
494. (1)	zespół budynków stacji kolejowej Pilchowice-Zapora	obok nr. 72	nr rejestru zabytków A/5884/1-3 z 2.08.2013 r.

495. (2)	budynek dworca z wiatą peronową w zespole	obok nr 72	nr rejestru zabytków A/5884/1-3 z 2.08.2013 r.
496. (3)	budynek mieszkalny w zespole	72	nr rejestru zabytków A/5884/1-3 z 2.08.2013 r.
497. (4)	budynek gospodarczy w zespole	72	nr rejestru zabytków A/5884/1-3z 2.08.2013 r.
498. (21)	dom mieszkalno-gospodarczy, ob. dom mieszkalny	3	
499. (24)	dom mieszkalny	9A	
500. (25)	dom mieszkalny	10A	
501. (26)	dom mieszkalny	12	
502. (27)	dom mieszkalny	22	
503. (28)	dom mieszkalno-gospodarczy, ob. dom mieszkalny	24	
504. (30)	dom mieszkalny	27	
505. (29)	dom mieszkalny	32	
506. (31)	dom mieszkalny	33	
507. (32)	dom mieszkalny	34	
508. (33)	dom mieszkalny	38	
509. (35)	dom mieszkalny	42	
510. (36)	dom mieszkalny	43	
511. (37)	dom mieszkalny	44	
512. (38)	dom mieszkalno-gospodarczy, ob. dom mieszkalny	46	
513. (39)	szkoła	50	(omyłkowo podano w wykazie WUOZ nr 50 jako nr 52)
514. (41)	dom mieszkalny	75	
515. (42)	dom mieszkalny	77	
516. (43)	dom mieszkalny	80	
517. (44)	dom mieszkalny	84	
518. (45)	dom mieszkalno-gospodarczy, ob. dom mieszkalny	91	
519. (46)	dom mieszkalny	92	
520. (47)	dom mieszkalno-gospodarczy, ob. dom mieszkalny	93	
521. (51)	dom mieszkalny	94	
522. (48)	dom mieszkalny	95	
523. (49)	dom mieszkalny	97	
524. (50)	dom mieszkalny	98	
525. (52)	dom mieszkalno-gospodarczy	98a	
526. (53)	dom mieszkalny, ośrodek zdrowia, ob. dom mieszkalny	102	
527. (54)	dom mieszkalny	109	
528. (55)	dom mieszkalny, świetlica, ob. dom mieszkalny	110	
529. (19)	kościół fil. pw. MB Bolesnej	obok nr. 38	
530.	układ ruralistyczny		
531.	dom mieszkalny	1	
532.	dom mieszkalny	2	
533.	dom mieszkalny	3A	

534.	dom mieszkalny	6A	
535.	dom mieszkalny	9	
536.	dom mieszkalny	11A	
537.	dom mieszkalny	13	
538.	dom mieszkalny	16	
539.	dom mieszkalny	37	
540.	dom mieszkalny	49	
541.	dom mieszkalny	52	
542.	dom mieszkalny	69	
543.	budynek dróżnika I, ob. dom mieszkalny	75A	
544.	dom mieszkalny	79	
545.	dom mieszkalny	81	
546.	dom mieszkalny	104	
547.	dom mieszkalny	106	
548.	dom mieszkalny	116	
549.	dom mieszkalny	116A	
550.	dom mieszkalny	122	
551.	dom mieszkalny	123	
552.	budynek dróżnika II, ob. dom mieszkalny	124	
553.	mur przy kościele	obok nr. 38 (dz. nr 98, obręb 0008)	
554.	fabryka tektury z budynkiem biurowym	82	
555.	jaz I na Bobrze	obok nr. 82	
556.	jaz II na Bobrze	obok nr. 115	
557.	kanal wodny	obok nr. 115-123A	
558.	elektrownia wodna Pilchowice II	123A	
559.	piec do wypalania wapna	obok nr. 116A (dz. nr 204/33, obręb 0008)	
560.	trafostacja I	obok nr. 32 (dz. nr 170/13, obręb 0008)	
561.	trafostacja II	obok nr. 109 (dz. nr 220/4 obręb 0008)	
562.	wiadukt drogowy (nad tunelem)	500 m na zach. od nr. 72 (pn. granica dz. nr 331/2, obręb 0008)	
563.	most drogowy na Bobrze	obok nr. 98	
564.	przystanek kolejowy Pilchowice-Nielestno	obok nr. 124 (pn. granica dz. nr 226/4, obręb 0008)	
565.	wiadukt kolejowy I	obok nr. 114	
566.	wiadukt kolejowy II	obok nr. 124	
567.	most kolejowy	obok nr. 124	
568.	tunel kolejowy	wlot 500 m na zach. od nr. 72 (pn. granica dz. nr 331/2, obręb 0008)	
569.	budowla techniczna przy dawnej bocznicy	obok nr. 75A (dz. nr 420, obręb 0008)	
570.	wiata przy parkingu	przy drodze Strzyżowiec-Pilchowice (dz. nr 216/8, obręb 0008)	
571.	stanowiska archeologiczne		

10. PRZEŹDZIEDZA

572. (2)	dwór	16	nr rejestru zabytków 382/623/J z 15.04.1991 r.
573. (5)	park dworski	16	nr rejestru zabytków 383/702/J z 10.11.1981 r.
574. (6)	budynek mieszkalno-gospodarczy z kuźnią i częścią mieszkalną	25	nr rejestru zabytków A/6127 z 19.02.2019 r.
575. (1)	zespół dworsko-folwarczny	16	
576. (3)	obora i stajnia, ob. budynek gospodarczy	16	
577.	układ ruralistyczny		
578.	dom mieszkalny	1	
579.	dom mieszkalny	5	
580.	dom mieszkalny	7	
581.	dom mieszkalny	11	
582.	dom mieszkalny	12	
583.	dom mieszkalny	13	
584.	dom mieszkalny	14	
585.	dom mieszkalny	obok nr. 14	
586.	dom mieszkalny	17	
587.	dom mieszkalny	18	
588.	dom mieszkalny	dz. nr 27, obręb 0009	
589.	dom mieszkalny	26-26A	
590.	kapliczka I	obok nr. 2 (dz. nr 106/5, obręb 0009)	
591.	kapliczka II	obok nr. 17 (dz. nr 176, obręb 0009)	
592.	pomnik ofiar I wojny światowej	obok nr. 17 (dz. nr 176, obręb 0009)	
593.	trafostacja	obok nr. 17A (dz. nr 171, obręb 0009)	
594.	ogrodzenie zespołu dworskiego	16	
595.	stanowiska archeologiczne		

11. RADOMICE

596. (1)	kościół filialny św. Jakuba i Katarzyny Aleksandryjskiej		nr rejestru zabytków 366/906/J z 4.12.1958 r.
597. (2)	cmentarz przykościelny		nr rejestru zabytków 359/953/J z 12.04.1989 r.
598. (4)	dom mieszkalno-gospodarczy, ob. dom mieszkalny	10	
599. (8)	szkoła, ob. dom mieszkalny	14	
600. (9)	dom mieszkalno-gospodarczy, ob. dom mieszkalny	16	
601. (11)	dom mieszkalno-gospodarczy	19	
602. (12)	dom mieszkalno-gospodarczy	22	
603. (13)	dom mieszkalno-gospodarczy	24	
604. (14)	dom mieszkalno-gospodarczy, ob. dom mieszkalny	27	

605. (15)	dom mieszkalno-gospodarczy, ob. dom mieszkalny	28	
606. (16)	dom mieszkalno-gospodarczy, ob. dom mieszkalny	29	
607. (17)	dom mieszkalno-gospodarczy, ob. dom mieszkalny	33	
608.	układ ruralistyczny		
609.	dom mieszkalno-gospodarczy, ob. dom mieszkalny	2	
610.	dom mieszkalny	3	
611.	dom mieszkalny	8	
612.	dom mieszkalny	9	
613.	dom mieszkalny	13	
614.	dom mieszkalny	20	
615.	dom mieszkalny	23	
616.	dom mieszkalny	25	
617.	dom mieszkalny	35	
618.	dom mieszkalny	42	
619.	dom mieszkalny	46	
620.	trafostacja	obok nr. 27 (dz. nr 183, obręb 0010)	
621.	wapiennik	ok. 300 m na płd. wsch. od nr. 27 (dz. nr 148/2, obręb 0010)	
622.	stanowisko archeologiczne		

12. STRZYŻOWIEC

623. (2)	dom mieszkalny	1	
624. (3)	dom mieszkalny	2	
625. (4)	dom mieszkalny	4	
626. (5)	dom mieszkalny	7	
627. (9)	dom mieszkalny	18	
628. (10)	dom mieszkalno-gospodarczy, ob. dom mieszkalny	23	
629. (11)	dom mieszkalno-gospodarczy, ob. dom mieszkalny	27	
630. (12)	dom mieszkalny	28	
631. (13)	dom mieszkalno-gospodarczy, ob. dom mieszkalny	30	
632. (14)	dom mieszkalny	32	
633. (15)	dom mieszkalny	33	
634. (16)	dom mieszkalno-gospodarczy, ob. dom mieszkalny	36	
635. (17)	budynek gospodarczy	36A	
636. (19)	dom mieszkalno-gospodarczy, ob. dom mieszkalny	39	
637. (20)	dom mieszkalny	41	
638. (22)	dom mieszkalno-gospodarczy, ob. dom mieszkalny	43	
639. (24)	świetlica, ob. dom mieszkalny	48	
640. (26)	dom mieszkalno-gospodarczy, ob. dom mieszkalny	60	

641. (27)	dom mieszkalno-gospodarczy, ob. dom mieszkalny	68	
642. (29)	dom mieszkalny	72	
643. (30)	budynek gospodarczy	72	
644. (32)	dom mieszkalny	75	
645. (33)	dom mieszkalno-gospodarczy, ob. dom mieszkalny	76	
646. (28)	dom mieszkalno-gospodarczy, ob. dom mieszkalny	82	
647. (1)	kaplica pw. Podwyższenia Krzyża Świętego z bramą	obok nr 47 (dz. nr 132, obręb 0011)	
648.	układ ruralistyczny		
649.	dom mieszkalny	13	
650.	dom mieszkalny	15	
651.	dom mieszkalny	19	
652.	dom mieszkalny	21	
653.	dom mieszkalny	27A	
654.	dom mieszkalny	38	
655.	dom mieszkalny	84	
656.	dom mieszkalny	86	
657.	krzyż pokutny	ok. 300 m. na wsch. od nr. 51 (zach. granica dz. nr 366, obręb 0011)	
658.	trafostacja	obok nr. 87 (dz. nr 329/8 obręb 0011)	
659.	stanowiska archeologiczne		

13. TARCZYN

660.	układ ruralistyczny		
661.	dom mieszkalny	4	
662.	dom mieszkalny	7	
663.	dom mieszkalny	9	
664.	dom mieszkalny	11	
665.	dom mieszkalny	12	
666.	dom mieszkalny	13	
667.	dom mieszkalny	14	
668.	dom mieszkalny	15	
669.	kapliczka	obok nr. 13 (dz. nr 64/3, obręb 0012)	

10.2. Zestawienie obszarów objętych ochroną przyrody i krajobrazu

		powierzchnia formy ochrony w obszarze gminy [ha]	udział powierzchni formy ochrony w obszarze gminy [%]
Natura 2000	Park Krajobrazowy Doliny Bobru	4 812,71	96,19
	Otulina Parku Krajobrazowego Doliny Bobru	3 459,71	
	Rezerwat Przyrody Góra Zamkowa	21,03	0,24
	PLH020042 Ostrzyca Proboszczowicka	4,38	83,07
	PLH020095 Góra Wapienna	1,08	
	PLH020054 Ostoja nad Bobrem	7 138,81	